

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Diplomová práce

„Postavení a pravomoci panovníka podle Svodu
zákonů“

Anna Trhlíková

Plzeň

2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Anna TRHLÍKOVÁ**
Osobní číslo: **R13M0258P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Název tématu: **Postavení a pravomoci panovníka podle Svodu zákonů**
Zadávající katedra: **Katedra právních dějin**

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
2. Historický exkurs do dějin Ruského státu od počátku 19 století
3. Vývoj práva v Ruském státu od počátku 19. století
4. Svod zákonů
5. Komparace Svodu zákonů s Pillersdorfovou ústavou
6. Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah kvalifikační práce:

min. 50 stran

Forma zpracování diplomové práce: tištěná

Seznam odborné literatury:

- Svod platných zákonů Ruského impéria (1835)
- ŠVANKMAJER, Milan. Dějiny Ruska. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Nakl. Lidové Noviny, 1995. ISBN 8071062162.
- VLČEK, Eduard a SCHELLE, Karel . Právní dějiny. Brno: Doplněk, 1998. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-7239-019-8.
- PELIKÁN, Dragutin. Dějiny ruského práva. Praha: C.H. Beck, 2000. ISBN 8071794325.
- SELTENREICH, Radim. Dějiny evropského kontinentálního práva: vysokoškolská právnická učebnice. 3., upr. vyd. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). ISBN 978-808-7212-547.
- BĚLINA, Pavel. Dějiny evropské civilizace. Praha: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-011-x.
- HRSG. VON DIETRICH BEYRAU .. Reformen im Russland des 19. und 20. Jahrhunderts: westliche Modelle und russische Erfahrungen. Frankfurt am Main: Klostermann, 1996. ISBN 3465028686.
- KORT, Michael. A brief history of Russia. New York: Facts On File, c2008. ISBN 08-160-7112-8.

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová

Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: 29. března 2017

Termín odevzdání diplomové práce: 31. března 2018

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
děkan

V Plzni dne 27. září 2017

Prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová, DSc.
vedoucí katedry

K. Adamová

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen, 2018

.....

Poděkování

Děkuji JUDr. Mgr. Vendulce Valentové, Ph.D. za cenné rady, připomínky, podporu a odborné vedení mé diplomové práce.

Děkuji Soně Zajícové za překlady dokumentů z ruského jazyka a za překlad cizojazyčného resumé.

Děkuji Městské knihovně v Rokycanech a Filozofické a právnické knihovně ZČU v Plzni za poskytnutí literatury ke tvorbě mé diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	- 1 -
1 Historický exkurs do dějin Ruského státu od počátku 19. století	- 2 -
1.1 Revoluční Evropa	- 2 -
1.1.1 Průmyslová revoluce v Anglii	- 2 -
1.1.2 Rusko.....	- 3 -
1.2 Osvícenský absolutismus	- 3 -
1.2.1 Rusko.....	- 4 -
1.3 Velká francouzská revoluce a její následky	- 5 -
1.3.1 Rusko.....	- 6 -
1.4 Napoleonské války	- 6 -
1.4.1 Rusko.....	- 7 -
1.5 Vídeňský kongres	- 8 -
1.5.1 Rusko.....	- 9 -
1.6 Svatá aliance.....	- 9 -
1.7 Revoluční vlny během 20. – 30. let 19. století.....	- 10 -
1.7.1 Rusko a povstání Děkabristů	- 12 -
1.8 Revoluce 1848 – 1849.....	- 14 -
1.8.1 Rusko.....	- 16 -
1.9 Krize a rozpad Svaté aliance	- 17 -
2 Vývoj práva v Ruském státu od počátku 19. století	- 19 -
2.1 Ruský stát před počátkem 19. století.....	- 19 -
2.1.1 Stavovská monarchie v Rusku	- 19 -
2.1.2 Absolutismus a osvícenský absolutismus v Rusku	- 21 -
2.3 Car Alexandr I. a návrh ústavy.....	- 25 -
2.3 Vláda cara Mikuláše I.....	- 26 -
2.4 Osudy M. M. Speranského	- 28 -

3 Svod platných zákonů Ruského impéria	- 30 -
3.1 Systematizace ruského práva a kodifikační práce Speranského	- 30 -
3.2 Svod platných zákonů Ruského impéria	- 32 -
3.3 Postavení a pravomoci panovníka podle Svodu platných zákonů Ruského impéria.....	- 36 -
4 Komparace Svodu platných zákonů Ruského impéria s Pillersdorfovou ústavou.....	- 40 -
4.1 Pillersdorfova ústava	- 40 -
4.2 Komparace Svodu platných zákonů Ruského impéria s Pillersdorfovou ústavou	- 41 -
Závěr.....	- 43 -
Резюме.....	- 45 -
Seznam použité literatury a zdrojů	- 47 -

Úvod

Téma své diplomové práce jsem si vybrala, jelikož mě zaujal rozdílný vývoj právních dějin Ruska a zbytku Evropy. Ruské dějiny se totiž vyvíjely odděleně od dějin jiných evropských států a ruské právo se začalo formovat mnohem později pod vlivem primitivních politických a ekonomických vztahů v Rusku. Vývoj ruského práva byl ve srovnání s dalšími evropskými velmocemi zpomalen díky neexistenci státu po mnoho staletí a nadvládě Tatarů. Až během 18. až 19. století bylo Rusko svým způsobem ovlivněno jinými evropskými státy, například Francií, a lze tvrdit, že jeho právní vývoj v této etapě vyvrcholil a rozhodně se stal jednou z právoplatných evropských velmocí.

Ve své diplomové práci s názvem *Postavení a pravomoci panovníka dle Svodu zákonů* se zaměřím právě na vývoj ruského práva během 19. století, kdy vznikla dvě velká kodifikační díla za vlády Mikuláše I. – *Kompletní sbírka zákonů Ruského impéria* z roku 1830 a již zmiňovaný *Svod platných zákonů Ruského impéria* z roku 1835, který byl platný až do svržení vládnoucí dynastie Romanovců roku 1917 a ve kterém byly přímo zakotveny prvky samoděržaví v jeho tzv. *Fundamentálních člancích*. *Fundamentálními články* se budu zabývat také, jelikož právě ty zakotvují všemohoucnost cara a rozšiřují jeho postavení a pravomoci.

Dále se budu věnovat rozporuplné postavě ruských dějin M. M. Speranskému, který za vlády cara Alexandra I. projevoval liberální postoje a za vlády cara Mikuláše I. se ostře vyhrazoval proti revoluční skupině Děkabristů a právě pod jeho vedením vznikl *Svod platných zákonů Ruského impéria*.

Nakonec budu porovnávat *Svod platných zákonů Ruského impéria* s *Pillersdorfovou ústavou*, první rakouskou oktrojovanou ústavou z dubna 1848 udělenou císařem Ferdinandem I. tzv. dědičným zemím Habsburské monarchie, která ale nikdy nenabyla účinnosti.

Cílem mé diplomové práce nejen především vymezit postavení a pravomoci absolutistického panovníka v Rusku na základě *Svodu platných zákonů*, ale rovněž objektivně popsat vývoj dějin obecných i právních Ruského státu za účelem poukázat na to, že přestože *Svod platných zákonů* byl v jistém smyslu zastaralý a zaostalý oproti jiným dobovým zákoníkům, připravil půdu pro zásadnější změny v Rusku – zrušení nevolnictví, rozvoj právnických povolání a pro soudní reformu.

1 Historický exkurs do dějin Ruského státu od počátku 19. století

1.1 Revoluční Evropa

Období, které je často nazýváno „Věkem revoluce“, můžeme ohraničit Velkou francouzskou revolucí a revolučními roky 1848 – 1849. Revolucí byla zasažena jak politická, tak průmyslová scéna. Příčiny vzniku revolucí můžeme spatřovat především v průmyslovém pokroku v Anglii a ve vyvrcholení Velké francouzské revoluce roku 1789. Následkem těchto revolucí vznikla moderní společnost a tzv. krize starého režimu. Nerovnoměrný vývoj společnosti v sociální, hospodářské a politické sféře byl příčinou restaurace moci feudální třídy. V raných letech 19. století však dochází k dalším vlnám nespokojenosti, bídy a neúrody, které zapříčinily schizma mezi občanskou společností a státem. V tomto období dochází rovněž k ekonomické krizi v Evropě následkem finančního krachu ve Velké Británii roku 1826, jelikož Británie zastupovala funkci světového bankéře. Krize se nevyhnula ani průmyslovému odvětví, což ještě více utvrdilo spolu s politickou a ekonomickou krizí všeobecnou averzi společnosti vůči tradičnímu pořádku. Vystupňovaná krize nakonec dospěla k rozpoutání revolucí, hlavně v průběhu let 1848 – 1849.¹

1.1.1 Průmyslová revoluce v Anglii

Průmyslovou revolucí v Anglii rozumíme období jejího rozmachu, tedy roky 1780 – 1832, kdy došlo k přechodu od manufaktur k továrnám, vývoji bavlnářství a technickému převratu v oblasti strojírenství. Průmyslový pokrok byl zaznamenán i v chemickém průmyslu, především v těžbě uhlí a železa, a se stal příčinou vylepšení silnic a stavby průplavů za účelem usnadnění obchodu. Následkem industrializace dochází k růstu populace a k urbanizaci větších měst a průmyslových oblastí. Během vývoje výše zmíněného průmyslového kapitalismu dochází postupně ke zhoršení postavení továrního dělníka a ke stupňující se nespokojenosti dělnické třídy, jelikož továrny fungovaly na základě výroby nadhodnoty.

1 MEJDŘICKÁ, Květa; HAUBELT, Josef; HROCH, Miroslav et al. *Dějiny Novověku I*. 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 329 s. Světové dějiny. ISBN 16-907-69, str. 191
RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. 436 s. Dějiny Evropy. ISBN 978-80-7429-061-9, str. 120

1.1.2 Rusko

Zatímco po celé Evropě docházelo k průmyslovému pokroku, Ruské impérium zůstávalo až do první poloviny 19. století agrární zemí a vývoj ruského průmyslu se zastavil na úrovni manufakturní výroby. Ruskou manufakturou rozumíme závod s minimálním počtem 15 zaměstnanců. Počet manufaktur se neustále navyšoval, například v roce 1825 existovalo v Rusku 2812 manufaktur, a výroba se orientovala převážně na textilnictví. Teprve po roce 1825 se začal používat parní pohon, stroje byly dováženy z ciziny a až od druhé poloviny 19. století se začaly vyrábět i v Rusku. Ohniska průmyslové výroby se nacházela například v Moskvě a okolí, v Uralu, Kyjevě a v Petrohradě. Rozvoj dopravní infrastruktury byl rovněž pomalý ve srovnání se zbytkem Evropy, jelikož až v letech 1804 – 1810 bylo vybudováno několik kanálů za účelem urychlení lodní dopravy a až v roce 1851 byla dokončena železnice mezi Moskvou a Petrohradem. Zaostalost dopravní infrastruktury se projevila v Krymské válce v letech 1853 – 1856. Příčina pomalého vývoje ruské industrializace a urbanizace spočívá především v konzervativní politice Ruska a v jeho finanční slabosti.²

1.2 Osvícenský absolutismus

Rozvoj průmyslu nastolil krizi postihující feudalismus ve většině evropských zemí, včetně Ruského impéria. Vládnoucí třída feudálů dospěla k novému absolutistickému režimu – osvícenskému absolutismu, jež podporoval hospodářsky aktivní vrstvy a v jejichž prospěch prováděl reformy. Reformy sloužily především k upevnění pozice feudálního panovníka a k udržení starého režimu. Předmětem osvícenských reforem byla například humanizace trestního práva, demokratizace systému vzdělání, zavedení principu náboženské tolerance, dále principu rovnosti před zákonem, nebo omezování vnitřních cel, rozsáhlé stavby kanálů a silnic a podpora podnikatelské činnosti. Jednou z příčin zpomalující rozmach osvícenského absolutismu byla tzv. všemohoucnost církve, konkrétně

2 MEJDŘICKÁ, Květa; HAUBELT, Josef; HROCH, Miroslav et al. *Dějiny Novověku I*. 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 329 s. Světové dějiny. ISBN 16-907-69, str. 191 – 213.

VYDRA, Zbyněk; ŘOUTIL Michal; KOMENDOVÁ Jitka et al. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. 499 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-324-2, str. 193 – 195

činnost jezuitského řádu, který byl posléze roku 1773 zrušen prostřednictvím osvícenských reformátorů. Osvícenský absolutismus tím získal spíše antiklerikální charakter. Mezi velké evropské osvícenské reformátory se řadí například Fridrich II., Marie Terezie a Josef II.

1.2.1 Rusko

Ruské impérium bylo osvícenstvím rovněž dotčeno, přestože v něm stále přežívalo absolutistické monarchistické zřízení zvané samoděržaví a víra v silného vladaře, tedy cara. Za osvícenské ruské panovníky se nejčastěji uvádí Petr I., který se držel u moci do roku 1725, a Kateřina II. vládnoucí v druhé polovině 18. století. Petr I. provedl osvícenské reformy převážně v oblasti hospodářské a v oblasti vojenské, kdy se snažil docílit rozvoje manufaktury podle holandského vzoru, rozvoje vnitřního trhu, zvýšení společenské prestiže, zvýšení výnosu z daní a pozvednutí zásobování i vybavení ruské armády. Dopad těchto reforem na tamní poměry se dá označit spíše za sporný.

Kateřina II., inspirovaná v mládí různými osvícenskými spisy, projevovala snahu o vylepšení životní úrovně svých poddaných tím, že trestala státní úředníky zneužívající svojí moc, a rolnickou otázku řešila tím, že rozesílala své důstojníky do různých koutů Ruského impéria za účelem zjištění, jak rolníci smýšlí a jaké je jejich postavení. Kateřina II. sice vystupovala proti nevolnictví a obchodu s lidmi, nicméně při jejím vládnutí zůstalo pouze u nenaplněných či nedokončených projektů v této oblasti. Důkazem těchto tvrzení by mohlo být svolání volených delegátů všech částí říše v roce 1767 vládou, na jejichž zasedání Kateřina II. oznámila, že chce prosadit přirozená práva pro své poddané. Předmětem jednání měla být především tzv. *Velká Instrukce* sepsaná samotnou Kateřinou II., která se sice rychle stala senzací po celé Evropě, ale prakticky se tento spis nedal v Rusku použít a ani nikdy nevzešel v platnost v Ruském impériu, jelikož byl v rozporu s principy absolutistického samoděržaví.³

3 MEJDŘICKÁ, Květa; HAUBELT, Josef; HROCH, Miroslav et al. *Dějiny Novověku I.* 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 329 s. Světové dějiny. ISBN 16-907-69, str. 231 – 236

BĚLINA, Pavel; HAVEL, Jan; KUČERA, Jan P. et al. *Dějiny evropské civilizace II.* 1. vyd., Praha: Paseka, 1995. 317 s. ISBN 80-7185-010-1, str. 86 – 88

ŠVANKMAJER, Milan; VEBER, Václav; SLÁDEK, Zdeněk et al. *Dějiny Ruska.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 473 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-128-X, str. 121, 173 – 177

1.3 Velká francouzská revoluce a její následky

V červenci roku 1789 vypukla revoluce ve Francii za účelem odstranění feudálních vztahů a za zrušení stavovských privilegií. Příčinou stupňující se nespokojenosti třetího stavu byl růst cen potravin, neúroda a rostoucí nezaměstnanost. V červenci 1789 neúměrně stoupla cena chleba a třetí stav se vzbouřil. Později se ke třetímu stavu připojila i část šlechty a duchovenstva. Král Ludvík XVI. byl víceméně ochoten přistoupit na režim konstituční monarchie, ale rovněž chtěl zachovat stavovský režim, a to i za použití násilí. Poté co král propustil ze svých služeb generálního kontrolora financí Neckera, který se jako jeho předchůdce Turgot nedokázal vypořádat s rostoucím státním dluhem Francie, třetí stav to bral jako počátek nástupu revoluce a ustanovil na radnici v Paříži stálý výbor, jenž se o pár dní později přejmenoval na Pařížskou komunu. Nepokoje třetího stavu vyvrcholily 14. července dobytím vězení Bastily, tím byly zmařeny jakékoli plány na kompromis mezi stavy. Během noci 4. srpna byl přijat dekret o zrušení feudalismu Ústavodárným shromážděním, jehož prostřednictvím byl feudalismus ve Francii zrušen po právní stránce, avšak po té hospodářské zůstal i nadále zachován. Dne 26. srpna byla tímž Shromážděním přijata *Deklarace práv člověka i občana*, která „zpřesnila podstatu práv člověka, proklamovala rovnost všech lidí před zákonem a demokratické svobody, svobodu slova, svobodu shromažďovací, svobodu tisku a svobodu vyznání, které jsou přirozeným právem každého občana“.⁴ Král se k srpnovým dekretům stavil negativně a odmítal je schválit, ale nakonec je pod tlakem bouřícího se a hladovějícího lidu byl donucen podepsat a přesídlit do Paříže. Přestože roku 1791 byla Ústavodárným shromážděním přijata Ústava, která respektovala královskou moc a přiznávala královi právo veta, stejně se lid během následujících let, kdy hospodářská i národní krize sílila, dožadoval, aby byl král sesazen. Po ustanovení Konventu prostřednictvím všeobecných voleb, který nahradil Shromáždění, vypukl boj o státní zřízení Francie a pod tlakem lidu byla vyhlášena „jediná a nezrušitelná“ republika. V roce 1793 byl král souzen za zradu a nakonec i popraven. Velká francouzská revoluce podnítila boje proti feudalismu a rovněž boje za národní nezávislost v mnoha zemích Evropy, ovlivnila například Porýní a Polsko.

4 CITACE: MEJDŘICKÁ, Květa; HAUBELT, Josef; HROCH, Miroslav et al. *Dějiny Novověku I*. 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 329 s. Světové dějiny. ISBN 16-907-69, str. 244

1.3.1 Rusko

Do Ruska se zprávy o Velké francouzské revoluci dostávaly poskrovnu a pouze po oficiální úpravě. Kateřina II. se přes své osvícenské názory postavila proti revoluci ve Francii a prohlásila Národní shromáždění Francie za „tlupu šílenců a zločinců“, ale nijak politicky nezasáhla, jelikož byla zaměstnána rozbitím Polska. V Rusku se ale přesto objevilo pár stoupců francouzských revolučních idejí, kteří prohlašovali hrdost a rovnoprávnost občana ve společnosti rovných, namísto pokory vůči majestátu panovníka. Jedním z těchto stoupců byl i Radiščev, jež sepsal dílo „*Cesta z Petrohradu do Moskvy*“, kde se otevřeně stavil proti nevolnictví. Nakonec byl odsouzen k trestu vyhnanství na Sibiř ve výši 10 let. Pavel I., syn Kateřiny II., uzavřel po dalších podobných incidentech Rusko vlivům rozvrtných idejí pocházejících z ciziny a zakázal nejen dovoz cizích novin a knih, ale dokonce i cesty do ciziny.⁵

1.4 Napoleonské války

Během 90. let 18. století se rozpoutaly po většině Evropy protirevoluční boje tzv. koaliční války, kterých využilo Rusko za cílem rozbití Polska pod záminkou protiruského povstání v letech 1793 – 1794 vedeným Tadeuszem Kościuszkiem. Jedině díky tomuto povstání se Rusko nezačlenilo do koaliční války proti Francii. Francie slavila úspěch a právě toho využil generál Napoleon Bonaparte, známý pro své brilantní vojenské dovednosti na severoitalských bojištích. Roku 1795 na sebe Bonaparte potlačení povstání Royalistů proti Direktoriu, což byl orgán nejvyšší výkonné moci ve Francii, upoutal pozornost. Po několika dalších vítězstvích i porážkách na bitevních polích čelil Bonaparte úspěšně výbojům habsburských armád probíhajících v rozmezí let 1799 – 1802 během tzv. druhé koaliční války. Bonaparte sklidil úspěch i ve vnitřní politice, jelikož byl roku 1799 jmenován prvním konzulem francouzské republiky po dovršení státního převratu. Roku 1804 Bonaparte obnovil monarchii ve Francii v podobě císařství, propukla třetí koaliční válka roku 1805, kde v bitvě u Slavkova dosáhl Bonaparte vrcholu své slávy. Poté následovaly další koaliční války v průběhu let 1806 – 1809 a roku 1806 Bonaparte

5 MEJDŘICKÁ, Květa; HAUBELT, Josef; HROCH, Miroslav et al. *Dějiny Novověku I.* 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 329 s. Světové dějiny. ISBN 16-907-69, str. 242 – 252

ŠVANKMAJER, Milan; VEBER, Václav; SLÁDEK, Zdeněk et al. *Dějiny Ruska.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 473 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-128-X, str. 202 – 203

zasáhl do poměrů v Německu tak, že vytvořil z šestnácti německých států Rýnský spolek, jmenoval se jeho protektorem a stanovil závazek tohoto spolku spolupodílení na každé kontinentální válce. Roku 1812 Bonaparte napadl Rusko se svojí armádou pod záminkou, že Rusko nedodrží kontinentální blokádu. Přestože císař vojensky v Rusku vítězil, klimatické podmínky postupně ztěžovaly císařské armádě výboje a Bonaparte se z Ruska vracel značně oslaben, jelikož přišel o vysoký počet vojáků a také o dělostřelectvo. Definitivně přišla Bonapartova porážka roku 1815 po tzv. Stodenním císařství v bitvě u Waterloo, po které byl odvezen na ostrov sv. Heleny, kde zemřel roku 1821. Ve Francii byl obnoven starý režim a na francouzský trůn byl dosazen rod Bourbonů.

1.4.1 Rusko

Přestože car Pavel I. udržoval členství Ruska v protifrancouzské koalici z důvodu ruského vlivu v Turecku, po vyjednáváních týkajících se obnovení práv maltéžského řádu se postavil v očích zbytku Evropy na stranu Bonaparta. Posledním rozhodnutím Pavla I. bylo spolupodílení na dobývání Indie, protože roku 1801 byl svržen a zavražděn svými nepřáteli.

Jeho nástupce car Alexandr I. až do roku 1810 aktivně využíval Napoleonovu expanzi tím, že sám rozšiřoval území Ruského impéria na úkor zbytku Evropy například o východní a západní Gruzii. Na rozdíl od Pavla I. byl Alexandr I. zastáncem spíše anglo – ruské dohody, i přestože se neangažoval jako přímý spojenec protifrancouzské koalice, dokud mu v roce 1805 nebyla nabídnuta značná finanční subvence od Anglie za účast v další protifrancouzské koalici, ke které se připojilo později i Rakousko a Švédsko. Během čtvrté koaliční války po porážce u Slavkova a po pádu Pruska, které bylo hlavním spojencem Ruska, muselo Rusko uzavřít tzv. Tylžský mír s Francií a připojit se k tzv. kontinentální blokádě Anglie, čímž Rusko utrpělo těžké ztráty hlediska mocenského a ekonomického, jelikož ruské zahraniční obchodování bylo realizováno především s Anglií. Svoji reputaci v Evropě si Rusko napravilo až porušením kontinentální blokády roku 1810, zásahem proti Bonapartovi při jeho tažení na Moskvu a následných bojích proti Bonapartovi za účelem obnovit feudální řád v Evropě.⁶

6 BĚLINA, Pavel; HAVEL, Jan; KUČERA, Jan P. et al. *Dějiny evropské civilizace II.* 1. vyd., Praha: Paseka, 1995. 317 s. ISBN 80-7185-010-1, str. 93 – 97
MEJDRÍCKÁ, Květa; HAUBELT, Josef; HROCH, Miroslav et al. *Dějiny Novověku I.* 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 329 s. Světové dějiny. ISBN 16-907-69, str. 282 – 299

1.5 Vídeňský kongres

Během konfliktů probíhajících v letech 1792 – 1815 pouze pár národů a států zůstalo nepoznamenaných, proto se v následujících letech po roce 1815 v Evropě plně projevují snahy politiků o potlačení dalších revolucí a o zabránění propuknutí další války na evropském kontinentě. „*Evropští vládcí a diplomaté, kteří se v roce 1814 sešli ve Vídni, aby zde probrali obecnou evropskou mírovou dohodu, museli vzít v potaz také způsob, jak omezit jakoukoli po území lačnící evropskou mocnost. Británie a Rusko vyšly z napoleonských válek jako dvě dominantní evropské síly. Zatímco Británie se starala více o své zámořské impérium a obchod, otázka jak zkrotit drtivou sílu ruské říše představovala hrůzu nahánějící problém*“.⁷ Mezi evropské velmoci, které se podílely na mírových jednáních, se zařadily následující státy: Rakousko, Velká Británie, Prusko, Rusko, ale i Francie. Jednání zástupců velmocí proběhlo ve Vídni v letech 1814 – 1815, a to především zásluhou rakouského kancléře Clemense Metternicha. Po napoleonských válkách se evropské velmoci držely především principu restaurace starého pořádku a principu legitimacy, tedy „*uplatnění práv dynastií svržených Napoleonem (v první řadě Bourbonů) na jejich trůny a upevnění mocenské solidarity proti jakýmkoli pozitivním ohlasům Francouzské revoluce i projevům nacionalismu*“.⁸

Německo řešilo během poválečného vypořádání především to, aby Rakousko a Prusko nespolkly území států mezi nimi. Rusko snažilo obnovit své mocenské postavení na evropském kontinentu snahou o získání celého Polska, proti čemuž se stavělo Prusko. Největší pomoc potřebovala Itálie i Německo vzhledem k tomu, jak snadno byli ze strany Francie napadnutelné. Dalším státem, který byl v oslabení vůči ostatním velmocím, bylo již zmíněné Polsko, které roku 1795 prošlo dělením a bylo obnoveno až za Napoleona jako Velkovévodství Varšavské. Francie obnovila své hranice před rokem 1792, Rusko rozšířilo své území tzv. čtvrtým dělením Polska o Velkovévodství Varšavské, Británie těžila z nově nabytých kolonií v Kapsku a na Cejlonu, Prusko nabylo nové provincie v Porýní a tím obnovilo svůj velkomocenský status a Rakousko oživilo svůj vliv na

ŠVANKMAJER, Milan; VEBER, Václav; SLÁDEK, Zdeněk et al. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 473 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-128-X, str. 207 – 218

7 CITACE: RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. 436 s. Dějiny Evropy. ISBN 978-80-7429-061-9, str. 68

8 CITACE: BĚLINA, Pavel; HAVEL, Jan; KUČERA, Jan P. et al. *Dějiny evropské civilizace II*. 1 vyd., Praha: Paseka, 1995. 317 s. ISBN 80-7185-010-1, str. 98

území Německa a Itálie. Zrušený Rýnský spolek, neboli již zaniklou Svatou říší římskou, po Vídeňském kongresu vystřídal Německý spolek, k jehož předsednictví byl kompetentní rod Habsburků. Německá konfederace, skládající se z 39 států včetně Rakouska a Pruska, nebyla sice funkční, ale dohromady jí spojovala obava z Ruska a z Francie. V Německém spolku se objevily rovněž první negativní reakce v nacionalistických kruzích na Svatou Alianci. Dne 9. 6. 1815, tedy 9 dní před bitvou u Waterloo, byl podepsán závěrečný akt Vídeňského kongresu.⁹

1.5.1 Rusko

Po rusko – polském vyrovnání se car Alexandr I. před představiteli Polska odvolával na vnitřní stav ruské společnosti jako na hlavní důvod, proč nemůže být Polsko prohlášeno za samostatný stát. Překvapením bylo vydání polské ústavy v roce 1815, kterou car schválil, aby předešel nepokojům v Polsku a aby došlo ke klidnému přizpůsobení Polska v rámci ruského impéria. Polská ústava se ihned zařadila mezi nejliberálnější ústavy v tehdejší Evropě. *„Zaručovala svobodu tisku, nedotknutelnost osoby, polština byla prohlášena za úřední řeč. Žádný cizinec nesměl v Polsku zastávat veřejný úřad. Polsku byla povolena i vlastní armáda. S Polskem bylo Rusko spojeno personální uníí – car byl zároveň polským králem a jmenoval vícekráte se sídlem ve Varšavě“*.¹⁰

1.6 Svatá aliance

Svaté aliance byla navržena carem Alexandrem I. a podepsalo ji Rakousko, Prusko a Rusko v roce 1815 jako formu spojení k udržení kolektivní bezpečnosti. Později byla mezi tyto velmoci přijata i Francie v roce 1818. Británie přistoupení do Svaté aliance odmítla, jelikož nechtěla vstupovat do cizích vnitřních sporů. Prohlášení nepodepsal papež, turecký sultán a panovník švédsko – norské unie.

Politika Svaté aliance bývá označována jako kontrarevoluční a úzce se opírala o principy přijaté Vídeňským kongresem. Svatá aliance zavazovala

9 BĚLINA, Pavel; HAVEL, Jan; KUČERA, Jan P. et al. *Dějiny evropské civilizace II*. 1 vyd., Praha: Paseka, 1995. 317 s. ISBN 80-7185-010-1, str. 97 – 98

ŠVANKMAJER, Milan; VEBER, Václav; SLÁDEK, Zdeněk et al. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 473 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-128-X, str. 223

RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. 436 s. Dějiny Evropy. ISBN 978-80-7429-061-9, str. 68

10 CITACE: ŠVANKMAJER, Milan; VEBER, Václav; SLÁDEK, Zdeněk et al. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 473 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-128-X, str. 224

monarchy, aby se řídili předpisy svatého náboženství, tedy spravedlnosti, lásky a pokoje. Monarchové se rovněž shodli na vzájemné pomoci a podpory za všech okolností a že povedou svá vojska k ochraně spravedlnosti, pokoje a náboženství. Systém Svaté aliance ztělesňoval kníže Metternich, rakouský ministr zahraničí a posléze rakouský kancléř, který si uvědomoval, že habsburská říše je ze všech velmocí nejzranitelnější vůči hrozbě války a revolucí, a tak pod jeho vedením ve 20. a 30. letech 19. století se hlavně Rakousko účastnilo potlačování revolučních hnutí.

Panovníci se rovněž shodli, že se budou setkávat čas od času na poradách, které se budou týkat jejich společných zájmů a opatření pro udržení blahobytu a míru. Během let 1818 – 1822 proběhlo hned několik kongresů Svaté aliance např. kongres v Lublani a kongres ve Veroně.¹¹

1.7 Revoluční vlny během 20. – 30. let 19. století

Během 20. – 30. let stále často docházelo k propukání revolučních vln po celé kontinentální Evropě kvůli rostoucí nespokojenosti s režimem a chudobě ze strany tzv. malé buržoazie a dělnictva. Dělnictvo toužilo po hospodářské a sociální rovnosti. Roku 1825 vypukla v Británii krize následkem rostoucí nezaměstnanosti a zhoršení pracovních podmínek, která způsobila radikalizaci mas a ovlivnila Francii. Některé z těchto revolucí byly na rozdíl od Francouzské revoluce předem pečlivě připravovány. Francouzská revoluce se stala vzorem pro odpůrce nového uspořádání Evropy. Nově vznikaly tajné organizace, ve kterých se shromažďovali odpůrci režimu – např. Mladá Itálie, revoluční spolek založený Giuseppeem Mazzinim ve francouzském exilu.

V červenci roku 1830 se po vydání šesti ordonancí francouzskou vládou se rozpoutala tzv. Červencová revoluce. Obsah ordonancí spočíval v omezení volebního práva jenom na vlastníky pozemků, v přísné cenzuře a v sestavení sněmovny spočívajícího ve snížení počtu poslanců apod. První reakce na ordonance se objevila vzápětí na burze – poklesla hodnota státních papírů. Na protest proti ordonancím a postupu vlády se na schůzi Nationalu rozhodlo, že všechny tiskárny v Paříži budou uzavřeny, což zvýšilo nezaměstnanost. Všechny tyto události vedly

11 MEJDŘICKÁ, Květa; HAUBELT, Josef; HROCH, Miroslav et al. *Dějiny Novověku I.* 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 329 s. Světové dějiny. ISBN 16-907-69, str. 303
BĚLINA, Pavel; HAVEL, Jan; KUČERA, Jan P. et al. *Dějiny evropské civilizace II.* 1. vyd., Praha: Paseka, 1995. 317 s. ISBN 80-7185-010-1, str. 99 – 101

RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století.* Praha: Vyšehrad, 2011. 436 s. Dějiny Evropy. ISBN 978-80-7429-061-9, str. 70 – 71

ke shromáždění studentů, dělníků a úředníků na ulicích Paříže a přestože nemělo červencové povstání plán boje ani vedení, uspělo. Na trůn byl v srpnu 1830 dosazen Ludvík Filip Orleánský a jeho předsedou vlády byl zvolen Laffitte.

Na Francouzskou revoluci a Červencovou revoluci silně reagovala roku 1830 Belgie pod nadvládou Spojeného Nizozemí, kde politickou mocí oplývala obchodní buržoazie a Belgie byla jazykově i nábožensky utlačována. V Belgii vznikly dva revoluční spolky – liberalisté a katolíci, které se spojily a vypracovaly sjednocený návrh programu. Spolky především žádaly o „*nový volební řád se spravedlivým zastoupením pro Belgii, odpovědné ministerstvo, zrušení tíživých daní, zastavení politické perzekuce, propuštění nenáviděného králevo nejbližšího rádce ministra van Mannena a svolání sněmu do Bruselu*“.¹² Na tento požadavek nereagoval pozitivně holandský král a vyslal do Belgie vojsko. Bruselský lid však v září 1830 donutil holandské vojsko k ústupu a zažádal o úplnou nezávislost. Důsledkem toho vznikl samostatný belgický stát.¹³

Další revoluční vlna propukla v Polském království zřízeném Vídeňským kongresem roku 1830, nakonec byla brutálně potlačena ruskou armádou a de facto se stala jednou z ruských guberii. Účastníci polského povstání byli posláni do vyhnanství na Sibiř nebo uprchli do západní Evropy, kde založili polské revoluční středisko *Polsky zagranicznej*. Po neúspěšném povstání následoval útisk ze strany Ruska prostřednictvím konfiskace šlechtické půdy, zavedení nucených prací a především ve ztrátě polské samostatnosti a zrušení polské armády. Nyní ovládal Polsko car Mikuláš I. s jeho výnosy z Petrohradu.¹⁴

Ve Francii po červencové revoluci můžeme zaznamenat rostoucí autoritu republikánského hnutí. Prvním povstáním dělnické třídy se stalo tzv. povstání lyonských tkalců v listopadu 1831, které zapůsobilo na republikánská hnutí ve Francii. Další protest proti snížení mezd se konal roku 1834, kdy dělníci vyhlásili všeobecnou stávkou, avšak neuspěli. Poté proběhla perzekuce všech republikánů a dalších účastníků povstání, kteří byli postaveni před soud.

12 CITACE: MEJDŘICKÁ, Květa; HAUBELT, Josef; HROCH, Miroslav et al. *Dějiny Novověku II*. 1.vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 407 s. Světové dějiny. ISBN 16-908-69, str. 108 – 109

13 MEJDŘICKÁ, Květa; HAUBELT, Josef; HROCH, Miroslav et al. *Dějiny Novověku II*. 1.vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 407 s. Světové dějiny. ISBN 16-908-69, str. 106 – 109

14 RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. 436 s. Dějiny Evropy. ISBN 978-80-7429-061-9, str. 123

V Anglii byl přijat v roce 1834 nový chudinský zákon, po jehož přijetí se náklady na chudinskou péči značně snížily. Na základě protestu proti chudinskému zákonu, dětským pracím a továrnímu zákonodárství vzniklo tzv. chartistické hnutí roku 1834, jehož vrcholné období nastalo v letech 1838 – 1842. Chartistické hnutí během svého působení sepsalo dvě petice plné sociálních práv pro dělnictvo, ale obě byly zamítnuty.

Roku 1834 proběhlo jako součást revolučních bouří povstání v Itálii, které vyprovokovalo masivní zásah rakouských vojáků. V této době nebyla neobvyklá ani povstání z řad armády – ve Španělsku dostala tato povstání název pronunciamiento.¹⁵

1.7.1 Rusko a povstání Děkabristů

Rusko bylo po roku 1815 stále reakční, což nejspíš způsobilo pevné náboženské přesvědčení cara Alexandra I. podporovaného pravoslavným mnichem Fotiosem. Od roku 1817 byly ruské univerzity zbavovány osob s tzv. závadným deismem. Na post ministra školství byl roku 1824 carem dosazen admirál Alexandr Šiškov, který byl toho názoru, že nadměrné učení je pro lid škodlivé. V této době se car Alexandr I. rozhodl řešit problém poválečné demobilizace. Ministr války hrabě Alexej Arakčejev měl za úkol vytvořit tzv. vojenské osady na carem předem vymezených pozemcích, které by obsadili vojáci – rolníci v pozici přímých vlastníků půdy. Tímto smísením rolníků a vojáků se nakonec vytvořila skupina vlastníků půdy, jež se v období míru věnovala zemědělství a v období války bojovala ve válkách jménem cara. Rolníci se však proti tomuto systému a především vojenské disciplíně vzpouzeli, až bylo konečně roku 1857 od tohoto plánu upuštěno.¹⁶

*„Podobné rysy jako revoluční hnutí v jižní Evropě mělo v Rusku povstání Děkabristů, připravované tajnými spolky, jejichž organizátory byli především důstojníci, účastníci vlastenecké války a ruského tažení na západ. Cílem spiklenců bylo svržení samoděržaví“.*¹⁷

15 MEJDŘICKÁ, Květa; HAUBELT, Josef; HROCH, Miroslav et al. *Dějiny Novověku II.* 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 407 s. Světové dějiny. ISBN 16-908-69, str. 121 – 124; 127 – 130

16 RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století.* Praha: Vyšehrad, 2011. 436 s. Dějiny Evropy. ISBN 978-80-7429-061-9, str. 75 – 76

17 CITACE: MEJDŘICKÁ, Květa; HAUBELT, Josef; HROCH, Miroslav et al. *Dějiny Novověku II.* 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 407 s. Světové dějiny. ISBN 16-908-69, str. 95

Povstalci se dělili na dva spolky – Jižní spolek a Severní spolek. Zatímco Jižní spolek byl pro zřízení demokratické republiky, Severní spolek navrhoval zřízení konstituční monarchie. Oba dva spolky sdružoval návrh na zrušení nevolnictví. Severní a Jižní spolek vzešel původně z jednoho spolku - Svazu spásy působícího v Rusku od roku 1816, posléze se s novým programem objevil jako Svaz dobročinnosti roku 1818. Ovšem radikalita spolku stoupala časem, až byl roku 1821 rozpuštěn úplně. Z jádra Svazu dobročinnosti nakonec vznikly roku 1821 dva tajné a revoluční spolky – Jižní spolek působící na Ukrajině a Severní spolek v Petrohradě. K Jižnímu spolku se později roku 1825 přidala další tajná organizace nazývaná Sjednocení Slované.

Během prosince 1825 povstalci využili krátkého období bezvládní, které nastalo po smrti cara Alexandra I., a v Moskvě rozpoutali povstání armády. Přestože bylo povstání Děkabristů ihned bez milosti zlikvidováno, zanechalo dalekosáhlé následky. Nástupce Alexandra I., car Mikuláš I. se poučil ze slabé liberální vlády svého bratra a zřídil vlastní soukromou kancelář. Třetí oddělení kanceláře Mikuláše I. složené ze šestnácti úředníků se staralo především o udržení bezpečnosti státu. K tomu mu pomáhal i sbor šedesáti četníků založený roku 1815 jako neomezený zdroj informací týkajících se korupce, politických aktivit a veřejného mínění. Třetí oddělení mělo pravomoc kontrolovat pochybné dopisy díky nařízení tvrdé cenzury Mikulášem I. od roku 1826. Rovněž nebyla povolena jakákoliv forma kritiky režimu. Tato dusivá atmosféra zapříčinila, že povstání Děkabristů bylo pouze počátkem revolučních hnutí v Rusku.¹⁸

Zahraniční politika cara Mikuláše I. měla dvě linie – ta první se týkala Svaté aliance a naplňování její ideologie a druhá linie se soustředila na řešení východní otázky. Po povstání Děkabristů a po polském povstání Car Mikuláš I. podepsal roku 1833 spojeneckou smlouvu, která doslova oživila Svatou alianci. S ohledem na to sice chtěl zasáhnout a pomoci v boji proti červencové revoluci ve Francii, ale jeho reakce přišla pozdě, jelikož jeho pozornost upoutala v té době východní otázka. Během let 1826 – 1828 vedlo Rusko válku s Persií kvůli Kavkazu, Rusko válku vyhrálo a připojilo ke svému území chanáty Nachičevan a Jerevan. Roku 1828

18 MEJDŘICKÁ, Květa; HAUBELT, Josef; HROCH, Miroslav et al. *Dějiny Novověku II*. 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 407 s. Světové dějiny. ISBN 16-908-69, str. 95
RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. 436 s. Dějiny Evropy. ISBN 978-80-7429-061-9, str. 83 – 84

ŠVANKMAJER, Milan; VEBER, Václav; SLÁDEK, Zdeněk et al. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 473 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-128-X, str. 228

zahájilo Rusko válku proti Turecku pod záminkou pomoci Řekům a roku 1829 byl podepsán rusko – turecký mír v Adrianopoli s tím, že Rusko zažádalo o autonomii Srbů, rovněž získalo kontrolu nad ústím Dunaje a tím posílilo svůj vliv v jihovýchodní Evropě.¹⁹

1.8 Revoluce 1848 – 1849

V průběhu 30. let 19. století se Evropa rozdělila na dvě části – západní část od Rýna, kde vládl liberalismus, a východní část od Rýna, kde se politický režim příliš nezměnil. V této době se vypukla epidemie cholery, která přispěla k nespokojenosti lidu. Dalšími faktory zvyšujícími riziko propuknutí další vlny revolucí byl hladomor, chudoba, nízká mzda, rostoucí cena potravin apod. Roku 1845 došlo k prudkému ekonomickému poklesu kvůli přímo katastrofální neúrodě. Hladomorem bylo v této době nejvíce postiženo Irsko. Krize tvrdě dolehla i na oblasti průmyslu a obchodu, což způsobilo ohromný nárůst nezaměstnanosti. Vliv konzervativního řádu slábl po celé Evropě a pod tlakem radikálů a liberalistů se tradiční režimy hroutily. Cílem buržoazní revoluce bylo zbavit se přežitků feudalismu a připravit půdu na rozmach kapitalismu.

Impulsem, který odstartoval revoluční vlny v letech 1848 – 1849 byl kolaps Červencové monarchie ve Francii. Poté byla ve Francii ustanovena prozatímní vláda skládající se z republikánských novinářů a politiků, která v únoru 1848 deklarovala druhou republiku. Během let 1848 – 1849 byl vznesen první moderní požadavek na právo sebeurčení národů, na zřízení jednotného státu a na nezávislost státu. Toto období se nazývá „Jaro národů“. Po celé Evropě docházelo k revolucím, které byly buď tvrdě potlačeny, nebo jim režim ustoupil a povstalci dosáhli svého.²⁰

Úsilí o vytvoření jednotného státu se projevilo především v Itálii a dále v Německu. Po celém Apeninském poloostrovu propukaly revoluční bouře takových rozměrů, až byl např. v Neapoli král Ferdinand II. nucen udělit milost politickým vězňům a ustanovit reprezentativní režim, který ihned ovládli liberalisté a předložili návrh ústavy. Neapolského příkladu brzy následovaly ostatní malé státy v Itálii. Vídeňská revoluce vyprovokovala další boje v Itálii, došlo na zřízení

19 VYDRA, Zbyněk; ŘOUTIL Michal; KOMENDOVÁ Jitka et al. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. 499 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-324-2, str. 206 – 207
20 MEJDŘICKÁ, Květa; HAUBELT, Josef; HROCH, Miroslav et al. *Dějiny Novověku II*. 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 407 s. Světové dějiny. ISBN 16-908-69, str. 120
RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. 436 s. Dějiny Evropy. ISBN 978-80-7429-061-9, str. 144 – 147

Národní gardy a demokraté šli tvrdě za nastolením federace republik v Itálii. Nakonec propukla válka mezi Rakouskem a italskými státy, mince se obrátila a Rakousko začalo vyhrávat. Papež se otočil zády vůči národnostním hnutím a italská revoluce byla poražena. Habsburská monarchie rovněž podlehla revoluci a ocitla se v trojím ohni – ve Vídni proběhly násilné demonstrace, povstání v Milánu a v Benátkách svrhla habsburskou nadvládu a další ohniska revoluce se objevily v Praze a v Budapešti. Habsburská monarchie byla donucena udělat ústupky a vydala *Dubnové zákony*. Z Uher se měla stát konstituční monarchie, obyvatelé Uher obdrželi právo volit do uherského sněmu. V Čechách byl svolán český zemský sněm a také byla zrovnoprávněna čeština s němčinou.²¹

V místech, kde měly únorové a březnové revoluce úspěch, se rozvíjel politický aktivismus. Cílem liberálů bylo přijetí ústavy, včetně všeobecného práva pro muže. Radikální skupina navíc chtěla prosadit sociální reformy a větší míru demokratizace. K tomu začal být v Evropě kladen větší důraz na nacionalistické cíle skupin obyvatelstva na úkor jiných skupin, což vedlo k zásadnímu poškození společenského systému.

Do politické revoluce zasahovaly i dělnické nepokoje proti továrenskému režimu. Dělníci se bouřili proti nezaměstnanosti a chudobě a vinili z toho především stát. Liberální vlády na to reagovaly tím, že zřizovaly veřejné práce a snížily daně, ale dělníci byli stále nespokojení a dožadovali se zřízení „sociálního státu“. Ve Francii se začali obávat komunismu.²²

*„Rok 1848 způsobil pád starého režimu také na venkově. Rolníci se bouřili na východě proti nevolnictví a panským právům, na západě kvůli přístupu k lesu a obecní půdě a proti zdanění, nízkým mzdám, zadlužení a jejich zbývajícím poddanským povinnostem“.*²³ Na rolnickou otázku reagovala habsburská říše roku 1848 zrušením roboty a manifestem vydaným ve Vídni, který sliboval osvobození rolníků od poddanských dávek a povinností. Za těchto podmínek se rolníci přidali na stranu panovníka.²⁴

21 MEJDŘICKÁ, Květa; HAUBELT, Josef; HROCH, Miroslav et al. *Dějiny Novověku II*. 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 407 s. Světové dějiny. ISBN 16-908-69, str. 161 – 183

22 RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. 436 s. Dějiny Evropy. ISBN 978-80-7429-061-9, str. 144 – 147

23 CITACE: RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. 436 s. Dějiny Evropy. ISBN 978-80-7429-061-9, str. 149

24 RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. 436 s. Dějiny Evropy. ISBN 978-80-7429-061-9, str. 149 – 151

1.8.1 Rusko

Hlavním problémem cara Mikuláše I. bylo nevolnictví. „*Svůj postoj shrnul v roce 1842, když nevolnictví prohlásil za zlo, které je hmatatelné a zřejmé všem, ovšem zasáhnout proti němu by způsobilo ještě větší škodu. Obával se, že radikální reforma by v důsledku velkých očekávání spustila vlnu rolnických nepokojů nebo by vyprovokovala k povstání konzervativní šlechtu*“.²⁵ Z těchto důvodů nechal car zřídit utajené komise, které měly za úkol zabývat se vyřešením otázky nevolnictví. Výsledkem činnosti tajných komisí sice bylo několik návrhů reforem, avšak nevolnictví bohužel naprosto zrušeno nebylo.

Od posledního povstání se v Polsku hospodářské situace zhoršila a jeho autonomie byla mimořádně omezena. Roku 1844 se polský demokratický kněz Petr Ściegienny neúspěšně pokusil rozpoutat selské povstání v Krakově, kde působilo osvobozenecké hnutí Svaz polského národa. Následkem toho byl Ściegienny potrestán doživotními pracemi na Sibiři.²⁶

Během let 1848 – 1849 se ruská armáda zapojila spolu s Osmanskou říší do potlačení povstání rumunských liberálů, kteří protestovali proti organickým statutům vnuceným Ruskem z roku 1832. Car Mikuláš I. se rovněž angažoval proti dalším liberálním odbojným režimům – například roku 1849 potlačil maďarské povstání spolu s rakouskou armádou.

Roku 1848 se car Mikuláš I. snažil zabránit vlivu revolučních hnutí v Rusku tím, že zřídil cenzurní komisi, která měla kontrolovat vydávaná díla. Během května 1848 došlo k zatčení spolku revolučních intelektuálů propojených s Michaiilem Petraševským, utopistou a organizátorem intelektuálních setkání zvaných *pyatnitsy*, a po smrti Mikuláše I. byly intelektuální a akademické kruhy v Rusku naprosto umlčeny.²⁷

25 CITACE: RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. 436 s. Dějiny Evropy. ISBN 978-80-7429-061-9, str. 136

26 MEJDŘICKÁ, Květa; HAUBELT, Josef; HROCH, Miroslav et al. *Dějiny Novověku II*. 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 407 s. Světové dějiny. ISBN 16-908-69, str. 139

27 RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. 436 s. Dějiny Evropy. ISBN 978-80-7429-061-9, str. 136; 146; 159 – 162

1.9 Krize a rozpad Svaté aliance

Po nečekané smrti cara Alexandra I. roku 1825 a po prvních několika revolučních bouřích probíhajících po celé Evropě dochází k tzv. první krizi Svaté Aliance, tedy zhroucení jejího systému, které zachránilo oživení Svaté aliance podepsáním mírové smlouvy v Mnichově Hradišti roku 1833 velmocemi. Krize Svaté aliance vyvrcholila během let 1848 – 1849 a trvala až do Krymské války v letech 1853 – 1856, kdy se definitivně rozpadla.

Na počátku 30. let 19. století probíhala mezi Francií s Británií diplomatická jednání o možné spolupráci a utvoření protipólu ke Svaté alianci, avšak anglický ministr nabídku Francie zamítl. Až o několik měsíců později uzavřela Francie a Anglie smlouvu dohromady s nově vzniklými konstitučními režimy ležícími na Pyrenejském poloostrově, které byly ohroženy intervencí východních velmocí.²⁸

Po ukončení revolučních hnutí roku 1849 Svatá aliance přišla o svojí pozici zmírňovacího činitele v Evropě. Rozpory mezi Británií a Ruskem týkající se ovládnutí úžin Černého moře a úpadku Osmanské říše časem narůstaly. Car Mikuláš I. navrhoval, aby se Osmanská říše rozdělila mezi Británii, Rusko a Rakousko, jelikož se obával, že Francie pod vládou Napoleona III. rozdrobí Osmanskou říši na malé republiky, kde bude útočiště pro revolucionáře. Británie se však obávala, že se car pouze snaží odvést pozornost od připravovaného útoku na Turecko. Příčina vzniku Krymské války tkví pouze ve vzájemné podezřívavosti a rozporuplných názorů následkem úpadku Osmanské říše.

Krymská válka mohla být původně rusko – tureckým konfliktem, avšak roku 1853 vyhlásila Británie a Francie válku Rusku na základě devastujícího vítězství Ruska v bitvě u Sinope. Krymská válka se díky svému rozsahu a zúčastněným velmocem považovala za válku globální. Dobývání Sevastopole, ruské námořní základny u Černého moře, se považovalo za nejhorší bitvy Krymské války. Krymská válka byla první moderní a industrializovanou válkou, jelikož se zde začaly používat námořní miny, průbojné pušky Minié a obrněnce. Až v lednu 1856 za vlády cara Alexandra II., protože roku 1855 car Mikuláš I. nečekaně zemřel, se Rusko zapojilo do mírových jednání a v březnu byla podepsána Pařížská smlouva. Rusko se na základě této smlouvy vzdalo protektorátů nad Valašskem a Moldavskem a části Besarábie. „Černé moře bylo neutralizováno, což znamenalo,

28 MEJDŘICKÁ, Květa; HAUBELT, Josef; HROCH, Miroslav et al. *Dějiny Novověku II*. 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 407 s. Světové dějiny. ISBN 16-908-69, str. 117 - 118

že sem žádná mocnost nemohla vysílat své válečné lodě ani zde udržovat své základny. Smlouva tak účinně uzavřela ruskou námořní trasu do Středozemního moře.“²⁹

Krymská válka otřásla evropskými mezinárodními styky a vídeňským systémem natolik, že se konzervativní Svatá aliance velmocí Rakouska, Pruska a Ruska definitivně rozpadla.³⁰

29 CITACE: RAPPART, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. 436 s. Dějiny Evropy. ISBN 978-80-7429-061-9, str. 182

30 RAPPART, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. 436 s. Dějiny Evropy. ISBN 978-80-7429-061-9, str. 171 – 183

2 Vývoj práva v Ruském státu od počátku 19. století

2.1 Ruský stát před počátkem 19. století

2.1.1 Stavovská monarchie v Rusku

Po dokončení procesu utváření Ruského národního státu začátkem 16. století, kdy se Rusko vymanilo z tatarského područí, dochází ke zformulování imperiálních cílů, k úsilí o ovládnutí zbylých ruských knížectví a podle vzoru tatarského a byzantského o samovládu. Dělbá moci v Rusku a otázka nezávislosti nebyla v této době ani v nadcházejících letech vyřešena.

Rusko bylo v období 16. - 17. století historiky označováno jako stavovská monarchie, jelikož právě v této době vyvrcholila diferenciací šlechty, kdy zesílilo postavení ve službách cara tzv. urozených votčínových bojarů. Za absolutismu se to stane v Rusku rozhodujícím faktorem v oblasti politického vlivu.

Během vlády cara Ivana IV. Hrozného došlo prostřednictvím masového teroru a rozdělení půdy na opričninu (půda vyhrazená pro cara) a zemštinu (půda sloužící k feudálnímu užívání) k vytvoření centralizované a absolutní moci, jelikož tím car značně oslabil bojary a na základě toho vznikla nová zkorumpovaná třída privilegovaných sloužících carovi tzv. garda. Poradním orgánem cara byly zemské sněmy a především bojarské dumy. Zemské sněmy samy o sobě moc neměly, termín ani způsob jejich svolávání nikde upraven nebyl. Nejprve sloužily k projednávání a schvalování závažných zákonů, později od konce 16. století do konce 17. století volily cara.

Církev patřila ze všech stavů k nejbohatším feudálním vlastníkům této doby. Díky této pozici se až do vlády Kateřiny II. církev neúspěšně snažila o prosazení své nadřazenosti nad carem, přestože byla za vlády Petra I. zestátněna. Na rozdíl od výše zmíněných stavů měšťanský stav ovládaný šlechtou a státem nehrál významnou politickou roli až do 19. století. Centralizovaná města se stala opevněnými správními a vojenskými základnami, které představovaly zdroj příjmů pro Rusko díky odváděným poplatkům. Obyvatelstvo měst bylo organizováno na základě profesního principu za účelem rozvoje obchodu a řemesel a v čele města stáli privilegovaní prominenti sloužící k výběru daní. Nakonec byl zřízen systém vojvodů.

Proces dovršování centralizace a výše zmíněné vytvoření byrokracie a ozbrojeného aparátu se promítaly v legislativě Ruska. Ruské právo během této doby reagovalo na stoupající počet konfliktů, které zachvátily všechny stavy feudální společnosti a postupně se zostřovaly. Sváry propukaly uvnitř vládnoucího stavu a velká území Ruska zachvacovaly masové vzpoury neúplně znevlněných rolníků a povstání měšťanského stavu.³¹

Carové dohromady s bojarskou dumou nebo se zemským sněmem vydávali zákony. Časem vzrostl význam a počet zákonodárných aktů carů a normativních aktů od *prikazů*, tj. zárodek úřednického aparátu.

„Z mnohačetných právních památek mají největší význam druhý Carský suděbník z roku 1550, dále tzv. Stoglav z roku 1551 (zpracovaný církevním sborem za účasti šlechty – kromě církevních upravoval i některé světské záležitosti) a také celá řada tzv. Ukaznych nebo Ustavnych knig prikazov“.³² Edikty od prikazů doplňující a rozvíjející ruskou legislativu musely být povinně zapsány do knih, které byly málokomu přístupné a sloužily jako pramen práva. Mezi nejzajímavější z nich jsou zařazovány *Ustavnaja kniga zemskogo prikaza* ze 17. století vypracovaná berním a soudně – policejním úřadem v Moskvě a *Ustavnaja kniga Razbojnogo prikaza* pocházející od ruského hrdelního soudu z 16. století. Poté během počátku 17. století probíhaly s neúspěchem pokusy o vytvoření systematických a přehledných svodných suděbníků z rostoucího počtu normativních aktů.

Sobornoje uloženiye zakonov, první souhrnná ruská kodifikace, byla vypracována během let 1648 – 1649 za vlády cara Alexeje Michailoviče z dynastie Romanovců pověřenou pětičlennou komisí, kterou vedl kníže Odojevský. Podle carské instrukce měla tato kodifikace vycházet především „z nejstarších náboženských autorit, z byzantských právních památek církevních i světských, z Ruské pravdy a ostatních předchozích zákonů a dalších norem (jmenovitě počínaje dobou cara Ivana III.) a v jejich duchu doplnit důležité otázky dosud neupravené. Mezi prameny se uvádí i Litevský statut“.³³ *Sobornoje uloženiye zakonov* byl systematizován do 25 hlav a 967 článků ryze konzervativní kazuistické povahy a

31 PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C.H. Beck, 2000. 116 s. ISBN 8071794325, str. 21 – 27

32 CITACE: PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C.H. Beck, 2000. 116 s. ISBN 8071794325, str. 27

33 CITACE: PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C.H. Beck, 2000. 116 s. ISBN 8071794325, str. 27 – 28

byly do něho inkorporovány veškeré normativní akty. Tento souborný legislativní akt byl vytištěn v roce 1649 ihned po jeho schválení carem, což byla novinka, protože se tehdy zákony netiskly a byly vyhlášeny na tržištích po úřednickém opisu, a byl nahrazen další konzervativní kodifikací až roku 1835. Pokud by měl být *Sobornoje uloženiye zakonov* na základě ruských poměrů hodnocen, pak byl krokem kupředu v oblasti vývoje ruské legislativy. *Sobornoje uloženiye zakonov* obsahoval řadu institutů občanského práva, včetně kauz dědického práva, existence smluvní praxe a dokonce prvků světské úpravy vedle té církevní práva rodinného. V *Sobornoje uloženiye zakonov* bylo upraveno především privilegované postavení vlastníků pozemků a naprosté znevlnění rolníků, které bylo založeno na jejich připoutání k půdě. Obyvatelé měst a rolníci obhospodařující státní půdu podléhali na základě této kodifikace daňovým a dalším povinnostem, přičemž v případě nedodržení těchto povinností nesli kolektivní odpovědnost v občině a ve volosti, kde žili. Tento zákoník rovněž upravoval trestní právo, jež bylo ryze třídní, což dokládá pevně vymezená ochrana cara, šlechty a církve a rozdělení trestů dle sociálního příslušnictví pachatele. Také rozšiřoval škálu skutkových podstat a množství odstrašujících trestů zahrnující především různé formy trestu smrti. Vady tohoto zákoníku spočívají v neohrazeném prostoru pro zvůli, v převažujícím inkvizičním řízení a v zachování označení „lichije lica“, tedy osob nežádoucích podle mínění privilegovaných osob.³⁴

2.1.2 Absolutismus a osvícenský absolutismus v Rusku

Přelom 17. a 18. století byl pro carskou moc zásadní, jelikož dosáhla úrovně absolutismu jako vyvrcholení dlouhodobého procesu odstraňování významu stavů v oblasti politiky. Přestože car vládl neomezenou mocí nad armádou, byrokratickým a potlačovacím aparátem a stavy, jeho postavení jako absolutního monarchy bylo zranitelné díky neexistenci jakékoliv stavovské elity, jíž by se mohl car obklopovat. To se projevilo nakonec tím, že z carského trůnu se stal trůn okupační. Již tolik nezáleželo na pravidlech nástupnictví a na náboženské glorifikaci cara, ale na tom za koho se postavila carská garda nebo jiné ozbrojené síly.³⁵

34 PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C.H. Beck, 2000. 116 s. ISBN 8071794325, str. 26 – 30

35 PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C.H. Beck, 2000. 116 s. ISBN 8071794325, str. 31

Zaostalost Ruska se bez ustání s přibývajícím časem prohlubovala a životní úroveň obyvatelstva klesala, což vedlo k masivním vzpourám. Car Petr I. zvaný Veliký se snažil tento neblahý stav Ruska překonat svojí imperiální politikou zaměřenou především na dosažení vojenské převahy nad sousedními státy - toho času Rusko soupeřilo s Polskem a Švédskem. Podmínkou k dosažení těchto cílů tedy bylo zřízení vojenského a zbrojního průmyslu, reorganizace armády a jejich personálních zdrojů, obstarání financí, zřízení loděnic a přemístění centra říše k moři. Pro období vlády cara Petra I. byly charakteristické reformy shora, tedy prostřednictvím násilného prosazování státem, bez jakéhokoliv promyšleného plánu a impulzivní ideje o přenesení prvků vyspělosti, zejména v oblasti technické, do zkostnatělého Ruska bez ohrožení samoděržaví a nevolnictví. Rovněž došlo k dominantní reorganizaci státního a administrativního aparátu, zejména potlačujícího, což se projevilo například v carském výnosu týkajícího se uložení udavačství jako občanské povinnosti, svěřování úřadů nekvalifikovaným a neurozeným lidem nebo v založení nových kontrolních mechanismů např. carova oka jako vrchního prokurátora. Díky těmto Petrovým reformám bez ohledu na jejich vady pronikl evropský vliv i do Ruska.

Vývoj ruského práva se spolu s zřízením absolutismu přenesl do nové etapy. Došlo k redukci autonomie tehdejší feudální společnosti a k jejímu nahrazení vůlí absolutního samovládcce – cara, a tak pouze kolektivně odpovídala za uložené povinnosti vůči státu a za plnění povinností daňových. Panovník na základě představy všemocnosti zákona stylizuje sám zákonodárné akty, jejichž počty v této době stoupaly. Jednalo se především o nahodilé odvětvové úpravy, které si mnohdy odporovaly, a upravovaly jak banality jako zákaz šeptání při bohoslužbě tak i závažnější věci. Je třeba říci, že přestože byl panovník všemocný, v rozsáhlé ruské říši byly reálné vztahy řízeny dle obyčejového práva a na základě zvláště místních privilegovaných.

„K charakteristickým znakům této doby patří především vše, co dovršovalo formování absolutistického unitárního státu. V rovině koncentrace veškeré moci v ruce panovníka, který se stal i hlavou pravoslavné církve, bylo to již koncem 17. století zrušení skomírajících orgánů stavovského vlivu – bojarské dumy i jejího užšího orgánu a také zemského sněmu a ustavení úřednických ústředních orgánů výlučně carovi podřízených“.³⁶ Z ústředních orgánů byl nejvyšším senát, který

36 CITACE: PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C.H. Beck, 2000. 116 s. ISBN 8071794325, str. 34

zastupoval cara za jeho nepřítomnosti a byl nejvyšším soudním a zákonodárným orgánem. Vedle reorganizace místní správy proběhla ještě další reforma zavádějící gubernie – teritoriální celky v čele s tzv. gubernátory. Pro tak rozsáhlý úřednický aparát byla potřeba silná personální základna, kterou tvořili dle carských nařízení šlechtici s doživotní povinností být ve službách cara a neurození lidé.

Výnosu z daní a hledání všech jeho možných zdrojů byl upravován mnoha normativními akty. Koncem 18. století bylo daněmi zatíženo až 95% obyvatelstva Ruska a během tohoto století byly zaváděny dokonce daně nové například daň z duše.

Car Petr I. všemi svými reformami směřoval k posílení síly ruských vojsk a věnoval tedy zvláštní pozornost i vojenskému zákonodárství, v jehož oblasti byly vydávány jediné ucelené kodexy. Car Petr I. čerpal především z německého vzoru, odkud převzal i německou terminologii a systematizaci. Mezi kodexy patří *Vojenský a Námořní statut*, dále z roku 1715 *Vojenský artikul* a *Krátký popis procesů*. „*Vojenský artikul byl kompletní vojenský trestní zákoník, zaměřený na udržení nelítostné disciplíny, a obsahující surově odstrašující sankce. Krátký popis procesů pak stanovil podrobná pravidla vojenského trestního řízení. Šlo o inkviziční proces v nejvyhraněnější podobě, v němž strany byly zbaveny jakýkoliv práv, mohly být podrobeny mučení (stejně tak i svědci), důkazní řízení se formalizovalo a úlohou soudců bylo pouze důsledně aplikovat vůli cara*“.³⁷ Vojenský soudní řád se uplatňoval jak v oblasti vojenské, tak i dlouhou dobu v oblasti civilního řízení, jelikož Rusko mělo být řízeno jako jedna velká kasárna. V této době panovalo v soudnictví úplatkářství a zvlůle.

Po Petrově smrti byl zrušen jeho zákon o nedělitelném dědictví půdy, který byl obnoven až za Kateřiny II. V roce 1762 car Petr III. na naléhání šlechty zrušil povinnou službu, avšak centralizovaný aparát ani absolutistická moc panovníka tím narušeny nebyly.³⁸

Až během 18. století došlo po letech upevňování absolutismu k prudkému nárůstu velmocenské úrovně Ruska a díky tomu se Rusko stalo jednou ze světových velmocí. Ruský absolutismus se přerodil na osvícenskou verzi, kterou v té době

37 CITACE: PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C.H. Beck, 2000. 116 s. ISBN 8071794325, str. 36

38 PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C.H. Beck, 2000. 116 s. ISBN 8071794325, str. 31 – 37

VYDRA, Zbyněk; ŘOUTIL Michal; KOMENDOVÁ Jitka et al. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. 499 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-324-2, str. 131 – 136

plně podporovala carevna Kateřina II. inspirovaná francouzskými osvícenci. Kateřina II. chtěla, aby se Rusko přiblížilo k ostatním tehdejším velmocem, a tak za tím cílem sepsala projekt všeobecné reformy nazývaný *Velká instrukce*. *Velká instrukce* v podstatě parafrázovala dílo *Duch zákonů* od Montesquieho a také dílo *O zločinech a trestech* od de Beccaria. Avšak na přirozenoprávní teze včetně myšlenky rovnosti všech lidí před zákonem nebylo konzervativní Rusko ještě připraveno a Kateřinin projekt neuspěl. Rozmach osvěcenského Ruska byl doprovázen zhoršujícími se životními podmínkami nevolníků, vzrůstající bídou a nespokojeností rolnictva a měšťanstva. Nespokojenost poddaných nakonec přerostla do rolnických válek během 17. – 18. století, které vedl například Štěpan Razin nebo Jemeljan Pugačov. Avšak ani rolnické války neměly dopad na otázku nevolnictví a nakonec byly utopeny v krvi carskými armádami. Carevna Kateřina II. usilovala o spolupráci mezi šlechtou a bohatou vrstvou měšťanstva a o zdokonalení potlačovacího a správního aparátu. Následkem jejího úsilí byly roku 1785 vydány dva právní akty – *Darovací listina šlechtě* a *Darovací listina městům*, které stvrzovaly a rozšiřovaly práva šlechty a měst. Dalším úspěchem Kateřininy vlády byla rovněž její soudní reforma směřující k oddělení správní soustavy a soudní soustavy. Pro gubernie byly charakteristické dvoustupňové stavovské soudy zřízené odděleně pro šlechtice, státní rolníky nebo pro měšťany. Rolníci pracující na statech náleželi pod jurisdikci svých statkářů. Vyšší obecný soud se skládal ze dvou komor, jedna byla zřízená pro trestní kauzy a druhé pro kauzy občanské. Senát zastupoval nejvyšší instanci soudní. Správa nejvyššího blaha, tedy policie, byla vyšetřovacím orgánem v trestním řízení. Pod pravomoc prokuratury strážící zájmy státu spadal dozor nad soudní soustavou a žalobní funkce. Pro bagatelní a smírní věci byl zřízen v každé gubernii soud svědomí, jenž byl vedle zákonů vázán přirozenou spravedlností a právním vědomím. Až do šedesátých let 19. století ruské soudy symbolizovaly zaostalost Ruska, jelikož zde stále vládlo úplatkářství, zvláště soudců, bezbřehá rozvleklost řízení a hlavně nekvalifikovanost.³⁹

39 PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C.H. Beck, 2000. 116 s. ISBN 8071794325, str. 37 – 41

VYDRA, Zbyněk; ŘOUTIL Michal; KOMENDOVÁ Jitka et al. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. 499 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-324-2, str. 155 – 158

2.3 Car Alexandr I. a návrh ústavy

Car Alexandr I. usedl na ruský trůn po vraždě svého otce roku 1801 a cílem jeho liberálního panování spojením osvícenství a samoděržaví měly být především radikální vnitřní právní reformy Ruského impéria. Na počátku své vlády Alexandr I. zrušil většinu kasárenských nařízení z doby Pavla I. a vydal povolení na vycestování do ciziny. Během roku 1802 byla zřízena ministerstva na místo kolegií díky carovu okruhu přátel tzv. Neveřejného komitétu. Alexandr I. se stavěl striktně proti nevolnictví, důkazem toho je ukaz „*O svobodných rolnících*“ z roku 1803, který dával šlechtě pravomoc propustit ze svých služeb nevolníky za výkupné. Přestože díky tomuto ukazu bylo propuštěno méně než půl procenta nevolníků do roku 1825, zásadnější změny v otázce nevolnictví nepřinesl.

Roku 1804 car Alexandr I. povolal svého rádce Michaila Speranského, aby jako předseda kodifikační komise vypracoval návrh reformy za účelem převzetí právního jádra *Napoleonova kodexu* do právního řádu Ruska. Roku 1809 Michail Speranskij vypracoval návrh ústavy na přání cara, „předpokládající modifikaci samoděržaví prvky konstituční monarchie“.⁴⁰ Politická moc s prozatímními prvky samoděržaví by se i nadále koncentrovala v carových rukou. Senátu by byla přiřčena moc soudní, moc exekutivní by zůstala u rady ministrů a v pravomoci nově zřízené státní říšské dумы by byl legislativní proces. Vedle státní dумы s doživotními funkcemi jejích členů měly být zřízeny i regionální dумы, do kterých by byli členové voleni na tři roky. Ale návrh Speranského ústavy se setkal s odporem šlechty, panovník dal nakonec šlechtě za pravdu a Speranskij byl odsouzen k vyhnanství.

Přestože Speranského plány na přechod samoděržavného Ruska na konstituční monarchii nevyšel, zasadil se Speranskij o zřízení univerzit a rozšíření nižšího školství v Rusku a roku 1809 prosadil povinné vzdělávání úředníků ve službách státu. Nově vznikly univerzity v Kazani a Charkově a na univerzitu byl povýšen nakonec i Pedagogický ústav v Petrohradě. Ve vesnicích vznikly jednotřídní církevní školy, v újezdech dvouleté újezdní školy a v guberniích čtyřletá gymnázia. Dále Speranskij navrhoval například zřízení Státní dумы na základě majetkového censu a také předložil požadavek, aby nevolníci směli nabývat majetek nemovitý i movitý právní cestou. Třetím

40 CITACE: PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C.H. Beck, 2000. 116 s. ISBN 8071794325, str. 41

okruhem Speranského reformy byly reformy finanční a hospodářské za účelem stabilizování ruského finančního systému a zvýšení státních příjmů, avšak tyto reformy nebyly dokončeny. Speranskij navrhol daňovou reformu zavedením pozemkových daní a prodání státních pozemků rolníkům.⁴¹

2.3 Vláda cara Mikuláše I.

Car Mikuláš I. nebyl vychováván jako jeho předchůdce Alexandr I. ve světle osvícenství, naopak se projevoval jako tvrdý a disciplinovaný militarista, kterému se povedlo nastolit nejvyšší formu samoděržaví opírajícího se o armádu, byrokracii a policii. Mikuláš I. byl odhodlaný prosadit v Rusku hierarchické uspořádání státu na základě racionality, poslušnosti, smyslu pro povinnost a vojenské disciplíny.

Mikulášovu vládu už od počátku ovlivnilo povstání Děkabristů, jež agresivně potlačil za pomoci vojska a které pro něj znamenalo zásadní narušení poddanské věrnosti vůči samoděržaví. „*Samoděržaví pokládal za samozřejmou, přirozenou instituci, které se všichni musejí podříditi a která stojí mimo kritiku. Otevřená debata o vnitropolitických a zahraničněpolitických otázkách byla vyloučena, car byl poslední instancí a rozhodoval o všem. Jeho zasahování do práce úřadů a omezování odborníků mělo za následky i fatální chyby, jako špatný odhad mezinárodní situace v roce 1853, vedoucí k propuknutí Krymské války a následně k porážce Ruska*“.⁴² Během vlády Mikuláše I. dosáhl akt carské korunovace imperiálního rozměru, neboť byl brán jako propojení dynastie Romanovců a Ruska a tedy také jako vyjádření národní jednoty Ruska. Roku 1833 byla dokonce zkomponována ruská národní hymna s názvem „*Bože, chraň cara*“ na tuto příležitost. Rusko tedy v této době svou ideologii opíralo o národnost, samoděržaví a pravoslaví.

Avšak nedošlo pouze k utužení samoděržaví, jelikož politika Ruska také velmi silně vystupovala proti všem nepravoslavným náboženstvím, hlavně na Židy byla uvalena početná omezení, a zdůrazňovala náboženskou jednotu

41 PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C.H. Beck, 2000. 116 s. ISBN 8071794325, str. 41

ŠVANKMAJER, Milan; VEBER, Václav; SLÁDEK, Zdeněk et al. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 473 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-128-X, str. 208; 211

VYDRA, Zbyněk; ŘOUTIL Michal; KOMENDOVÁ Jitka et al. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. 499 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-324-2, str. 174 – 176

42 CITACE: VYDRA, Zbyněk; ŘOUTIL Michal; KOMENDOVÁ Jitka et al. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. 499 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-324-2, str. 187

v pravoslavném vyznání. Židé se například nesměli stěhovat do centrálního Ruska, k žití jim sice bylo vyhrazeno určité území, ale vlastnit venkovskou půdu nesměli. Sbližování Rusů s Židy bylo vyloučeno.

Největším problémem bylo dosažení bodu národnosti, jelikož Rusko se skládalo z mnoha národů. Avšak Mikuláš I. tuto otázku vyřešil tak, že Rusko zaujímá pozici vůdcovskou vzhledem k ostatním národům a od těchto národů očekával loajalitu ve vztahu k Rusku. Ruská ideologie se rovněž vymezovala proti evropskému konstitucionalismu a liberalismu.⁴³

Na povstání Děkabristů se Mikuláš I. rozhodl reagovat reorganizací státní správy a vlády prostřednictvím reformy za účelem centralizace moci. Význam tzv. carské osobní kanceláře rychle narostl, přičemž I. oddělení bylo zřízeno jako osobní sekretariát cara a pověření II. oddělení se týkalo sestavování sbírek zákonů. Roku 1826 vzniklo III. oddělení v čele s hrabětem Alexandrem Benckendorffem a fungovalo jako policejní moc, tedy četnictvo v Rusku, a od roku 1828 jako cenzurní úřad za účelem eliminace revolučních idejí. Za panování Mikuláše I. došlo i k posílení moci gubernií a byla vytvořena nová byrokracie poslušně plnící carovy příkazy.

Během Mikulášovy vlády docházelo stále častěji k rolnickým vzpourám podmíněných neúrodou a epidemií, až car přikázal rolníkům naprostou poslušnost vůči úřadům a statkářům pod pohrůzkou těžkých trestů. Situace se časem přes rozvíjející se průmysl zhoršovala, až musela zasahovat i vojska. Car tedy označil nevolnictví za zlo, roku 1842 byl vydán zákon o možnosti rolníků vykoupit se z nevolnictví a roku 1847 se směli nevolníci vykoupit v případě, že by měl být statek jejich pána rozprodán kvůli pánovým dluhům. Žádné z těchto Mikulášových opatření ale nebylo dost razantní, aby otázku nevolnictví konečně vyřešilo. Jediným krokem k jeho zrušení se stala reforma státního rolnictva, která například zaručila státním rolníkům samosprávu, podpořila rozvoj školství na vesnicích a také trochu napomohla i k rozvoji zdravotní péče.⁴⁴

Přestože se Mikuláš I. snažil o posílení pozice Ruska jako velmoci a zároveň jako protipólu k liberálním režimům vznikajícím po celé Evropě prostřednictvím vnitrostátních reform z různých oblastí, vydáním dvou zásadních sbírek zákonů Ruska rovněž svojí zahraniční politikou výše zmíněnou v první kapitole, Rusko

43 VYDRA, Zbyněk; ŘOUTIL Michal; KOMENDOVÁ Jitka et al. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. 499 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-324-2, str. 187 - 189

44 VYDRA, Zbyněk; ŘOUTIL Michal; KOMENDOVÁ Jitka et al. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. 499 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-324-2, str. 190 - 191

nadále zůstávalo zaostalé a finančně slabé. Avšak můžeme tvrdit, že svým způsobem přispěl přípravou půdy pro změny v Ruském impériu nastávajícím panovníkům, přičemž například jeho nástupce Alexandr II. roku 1861 konečně vyřešil rolnickou otázku tím, že zrušil svým manifestem nevolnictví.⁴⁵

2.4 Osudy M. M. Speranského

Michail M. Speranskij se narodil 1.1.1772 synovi váženého kněze ve vesnici Cherkutino a již od útlého věku se u něj projevoval zájem o knihy a o učení. Jeho vztah k náboženství ovlivnila jeho babička vyznávající asketický styl života, která byla po celé vesnici známá jako velice zbožná osoba s náboženskými vizemi a právě tento náboženský mysticismus Speranského přitahoval. Přestože se prostřednictvím nápomoci od slavného kaplana A. A. Samborského vyšplhal až na vrchol své kariéry do Petrohradu na pozici osobního rádce cara, nikdy nezapomněl na svůj nízký neurozený původ.⁴⁶

Roku 1790 se Speranskij zařadil mezi první studenty Semináře Alexandra Nevského, nové akademie v Petrohradě. Po úspěšném dokončení studií se Speranský roku 1796 stal sekretářem prince Alexandra Kurakina a tím začal jeho rychlý vzestup v rámci ruské byrokracie. Během vlády Alexandra I. byl Speranskij pro své mimořádné talenty stále častěji vyžadován a rovněž byl znám jako spisovatel. Roku 1802 se stal tajemníkem ministra vnitra prince Kochubeie a roku 1807 ho sám car Alexandr I. učinil svým osobním asistentem. Svou první důležitou práci „*O základních zákonech státu*“ napsal Speranskij roku 1802, kde vyjádřil své myšlenky o tom, že by pravomoci panovníka měly být omezeny společností nebo přesněji řečeno silnou šlechtou. Plán z roku 1809, Speranského nejdůležitější reformní program, zaznamenával Speranského myšlenky o vzniku konstituční monarchie na základě předchozího vývoje ruských dějin, přičemž by toto zřízení podléhalo kontrole veřejného mínění za pomoci legislativního orgánu Státní dumy. Obě tato díla a Speranského netradiční a nadčasové smýšlení vytvořily Speranskému mnoho vysoce postavených nepřátel, což postupně spolu s jeho společenskou izolací a jeho nepochopenou osobností dobovou společností vedlo k jeho exilu v březnu roku 1812.

45 VYDRA, Zbyněk; ŘOUTIL Michal; KOMENDOVÁ Jitka et al. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. 499 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-324-2, str. 208 – 211

46 RAEFF, Marc. *Michael Speransky Statesman of Imperial Russia 1772-1839*. Dordrecht: Springer Netherlands, 1957. 386 s. ISBN 9789401185479, str. 1 – 3

Jeho exil nejprve v Novgorodě poté nedaleko města Perm napomohl k ospravedlnění Speranského a roku 1816 byl nakonec jmenován guvernérem provincie Penza, kde započala druhá etapa jeho kariéry. Úrodná půda pro tzv. Speranského sibiřské reformy byla připravena po reorganizaci byrokracie a po jeho jmenování generálním guvernérem Sibíře roku 1819. Speranského sibiřské reformy byly přijaty roku 1822 a integrovaly region Sibíř do Ruského impéria a zároveň zhospodárnily tamní správu. Ale již roku 1821 bylo Speranskému dovoleno vrátit se do Petrohradu, kde na základě svých sibiřských reforem vypracoval plány pro místní reformy.

Po smrti Alexandra I. se zatčení Děkabristé hájili tím, že je Speranskij ovlivnil, ale šetření nic takového neprokázalo. Sám Speranskij se postavil proti Děkabristům, organizoval a účastnil se jejich soudního řízení a vzýval soud, aby na ně uvalil co přísnější tresty.

Po projevení věrnosti k carovi se Speranskij snažil především o kodifikaci ruského práva, jelikož během svého exilu byl značně ovlivněn historickou školou práva pocházející z Německa, která vyznávala názor, že každý národ se vyvíjel na základě své podstaty ztělesněné právními instituty a praxí. Tento přístup poskytl Speranskému základ pro kodifikaci ruského práva od roku 1649. V roce 1830 bylo tedy vydáno 45 svazků *Kompletní sbírky zákonů Ruské říše*, která zahrnovala všechny zákony a vyhlášky od roku 1649 do roku 1825, a poté i *Svod platných zákonů Ruského Impéria*, ve kterém se promítly tehdejší platné tematické zákony a pár konceptů ze Speranského reformního plánu z roku 1809. Tyto kodifikace ruského práva se staly jedním z největších přínosů vlády Mikuláše I.

Po dokončení kodifikace Speranskij přednášel o právu budoucímu carovi Alexandru II., cestoval a vystupoval jako člen Státní rady, až roku 1839 zemřel.⁴⁷

47 Susan Smith-Peter: SPERANSKY, MIKHAIL (1772–1839), Russian politician. [online]. Dostupné z: https://missionimpossiblewarandpeace.files.wordpress.com/2012/01/mikhail_speransky1.pdf.

3 Svod platných zákonů Ruského impéria

V první polovině 19. století v Rusku vládl pevně zakotvený konzervatismus, který nepřipouštěl žádný odklon od absolutismu, což se projevilo i ve vývoji ruského práva, včetně ruských kodifikací vznikajících v této době, kde byla promítnuta snaha o obhajobu feudalismu a absolutistického řádu v Rusku. Po Petru I. se postupně rozvinula u ruských panovníků touha udržet a posílit základy feudalismu v Rusku za účelem feudální legality. Již car Alexandr I. trval na tom, aby byly zákony náležitě dodržovány a za účelem systematizace ruského práva dokonce sestavil již desátou kodifikační komisi, avšak jeho snaha neměla úspěch. Záměr systematizovat ruské právo se táhl již od 17. století, kdy vyšla první skutečná kodifikace roku 1649 pokrývající téměř všechny větve ruského práva, tedy již zmíněné *Sobornoje uloženie zakonov*, která platila až do roku 1835.

3.1 Systematizace ruského práva a kodifikační práce Speranského

Boj o národní svrchovanost a dělení moci podnítil v Evropě kodifikační a reformní snahy během 19. století, a tak hlavním aktérem byl stát. Kodifikační selhání Kateřiny II. a Alexandra I. prokázaly, že k úspěchu kodifikačních prací je potřeba nejen schopného cara, ale i okruhu vzdělaných právníků. Ovšem ruské kodifikační práce se jednoznačně lišily od kodifikačních iniciativ jiných evropských absolutistických panovníků, jelikož v Rusku nebyl dostatek zkušených právníků a soudní systém se rozhodně nedal nazývat jako odborná právní oblast. I sám M. M. Speranskij nakonec musel uznat, že v Rusku není dostatek odborníků v oblasti práva, což značně stěžovalo jeho kodifikační snahy na počátku 19. století.

Pod vládou cara Mikuláše I. tedy konečně došlo k systematizaci a pročištění ruského práva od roku 1649 za účelem utužení samoděržaví v Rusku, jelikož sám Mikuláš I. odsuzoval liberální vládu předchozího cara Alexandra I., a tak zřídil II. oddělení Carské osobní kanceláře, jež se mělo zabývat touto systematizací práva. Kodifikační práce probíhaly ve dvou etapách pod vedením M. Balugianského, učitele Mikuláše I., a M. M. Speranského, přestože v té době nebyl pro své tehdejší liberální postoje oblíbený.

V první fázi kodifikačních prací se nejprve zaznamenaly všechny normativní akty vydané od roku 1649, přičemž výsledkem těchto prací se stala roku 1830 Úplná sbírka zákonů, tedy *Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii*.

Komplexní sbírka zákonů *Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii* chronologicky zaznamenávala přes 53 tisíc právních předpisů v 46 knihách, které byly později během druhé poloviny 19. století ještě dvakrát doplněny. Nakonec roku 1835 po úspěšné druhé fázi Speranského kodifikačních prací byl publikován Svod platných zákonů Ruského impéria, tedy v ruském jazyce *Svod zakonov Rossiiskoi imperii*, ve kterém sice Speranskij formuloval nové normy ruského práva, ale ty bohužel byly založené na tradičním starém ničím nezměněném ruském právu, zejména v oblasti občanského práva. Kodifikační práce probíhající za účelem vzniku systematického zákoníku trvaly přibližně pět až šest let, což je poměrně krátká doba. Po vydání Svodu platných zákonů Speranskij uvažoval o třetí fázi kodifikačních prací za cílem vydání další nové souborné kodifikace, a přestože se vzal svých liberálních postojů, Mikuláš I. další práce nepovolil.

Podle instrukcí cara Mikuláše I. neměly kodifikační sbírky obsahovat nové aktuální právo, zákony neměly být změněny a hlavním úkolem těchto sbírek bylo zajistit platnost starých zákonů. Sám car na dodržení jeho instrukcí dohlížel a po vyhotovení *Svodu platných zákonů* založil celkem sedm kontrolních komisí, které měly ověřit soulad sbírky s platnou legislativou. Ověření bylo usnadněno tím, že v každém článku sbírky byl odkaz na zdroj – odpovídající akt v úplném shromáždění zákonů s datem i očíslováním.⁴⁸

48 PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C.H. Beck, 2000. 116 s. ISBN 8071794325, str. 43

Complete Collection of Laws of the Russian Empire | Article about Complete Collection of Laws of the Russian Empire by The Free Dictionary. *Encyclopedia* [online]. Copyright © 2003 [cit. 11.03.2018]. Dostupné z: <https://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Complete+Collection+of+Laws+of+the+Russian+Empire>

3.2 Svod platných zákonů Ruského impéria

Svod platných zákonů vyšel roku 1835 celkem v patnácti svazcích, až roku 1885 byl ještě k zákoníku připojen svazek šestnáctý, který obsahoval procesní právní předpisy. Zákoník byl systematizován odvětvově a Speranskij se inspiroval klasickým vzorem soukromého a veřejného práva, což mělo význam pro ruský vývoj práva, jelikož v Rusku byl poprvé zaznamenán vliv práva římského. Speranskij však nahradil pojem veřejného a soukromého práva na termíny státní a občanské právo. Římský vliv byl uplatněn i z hlediska systému a formy a rovněž z tohoto zákoníku vyplývá informovanost Speranského o moderních zákonodárných dílech zbytku Evropy. *Svod platných zákonů* byl souborem otevřeným, což znamenalo, že k němu mohly být průběžně připojovány další zákony, aniž by byl narušen daný systém. Na základě toho byla negativním znakem tohoto zákoníku jeho nepřehlednost, která se neustále zvětšovala. Další komplexní a zároveň doplněná vydání *Svodu platných zákonů* byla zaznamenána v letech 1854 a 1857.⁴⁹

Svod platných zákonů se jako zákoník dělil do osmi knih, přičemž první kniha se soustředila na vládní orgány a veřejné služby, druhá kniha shrnovala statut povinností a třetí knihy se týkala statutu veřejné správy, tudíž například zahrnovala listy o poplatcích a daních. Čtvrtá kniha se zabírala zákony o statcích, tedy majetku, a pátá kniha občanským právem. Obsahem šesté knihy byly statuty sloužící ke zdokonalení státu, tedy například listy o obchodních stanovách a průmyslu a listy o úvěrových předpisech. Sedmá kniha shromažďovala statuty slušnosti týkající se například zákonů zdravotnických a charitativních. Do osmé knihy byly systematizovány zákony trestní, které byly později upraveny v trestním zákoníku z roku 1846 a roku 1885 v *Řádu o trestech a nápravných opatřeních*, jelikož normy trestního práva ze *Svodu zákonů* se ukázaly jako poměrně zastaralé a nepoužitelné.

Občanské právo obsahoval desátý svazek *Svodu platných zákonů*. Vedle občanského práva byly do zákoníku zakomponovány Speranským i buržoazní normy a rozhodně v něm vládla pravidla feudálního poddanství, což můžeme doložit skutečností, že právní způsobilost a schopnost osob byla určována jejich postavením v třídním systému.

49 PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C.H. Beck, 2000. 116 s. ISBN 8071794325, str. 43

Vlastnické právo mimo práva vlastnit a držet majetek, který se dělil na movitý a nemovitý, bylo zastoupeno tzv. bezpečnostní složkou za účelem chránit majetek, včetně toho nezákonného, před násilím a zoufalstvím. V zákoníku byl stále ještě zakotven institut otroctví, tedy nevolnictví.

Zvláštní částí byly zakotvené ve *Svodu platných zákonů* i smlouvy, které mohly být uzavírány na základě vzájemné dohody, přičemž nesměly být v rozporu s veřejným pořádkem a se zákonem. Předmětem smlouvy smělo být jednání osob nebo majetek. Smlouvy mohly být uzavřeny ústně nebo písemně a zákoník stanovil typy smluv např. výměnu, nákup a prodej, pronájem nemovitosti. Odlišně od smluv byly upraveny způsoby zajištění zakázek: vklad, pokuta, záruka, zástavní právo a hypotéka.

I rodinné právo zde bylo pečlivě upraveno. Pro uzavření manželství bylo vyžadováno: dosažení určitého věku (u nevěsty 16 let a u ženicha 18 let), souhlas manželů na základě svobodné vůle a vědomí, dále souhlas rodičů, opatrovníků, správců a dalších osob například vojenských úřadů nebo majitelů rolníků. Mezi překážky k uzavření manželství se zařazovalo například odsouzení k celibátu, členství k duchovnímu řádu, rozdílnost náboženského vyznání u manželů nebo bigamie. Rozvod byl možný pouze ve výjimečných případech a to pouze církví. První manželství bylo uzavřeno svatbou, druhé pouhým pozeňáním a třetí manželství tento zákoník nepovoloval. Status manželky se odvíjel od postavení manžela a přestože měla povinnost poslouchat svého manžela, stále nebyla osvobozena od povinnosti ke svým rodičům. Pokud manželka porušila manželský slib, mohla být potrestána uvězněním. Majetek manželů byl oddělený, tudíž mohli manželé každý se svým majetkem nakládat nezávisle a na základě svého vlastního uvážení. Mezi majetek manželky patřilo i její věno, nákup, dar, dědictví apod.

Svod platných zákonů dělil děti narozené do manželství i mimo něj na legitimní a nelegitimní, které neměly právo na příjmení otce a právo dědit otcův majetek.

Zákon upravoval rovněž dědictví. Poslední vůle byla vypracována za přítomnosti svědků osobou „jasné mysli a pevné paměti“ písemně, pouze za výjimečných případů platil zjednodušený postup, tj. závěť nemocniční, vojenská nebo například námořní. Institut pozůstalosti byl v této době rozšířen a pozůstalost mohla být odkázána v podstatě komukoliv. Vůle, které učinili šílení, nezletilí, mniši, osoby se sebevražednými sklony nebo osoby zbavené práv státem, byly označeny za neplatné. Pokud nebyla sepsána poslední vůle, postupovalo se podle

řádu dědičnosti podle zákona, tedy všichni pokrevní příbuzní zemřelého byli svoláni a záleželo na tom, kdo je přítomný, přičemž byli z právního hlediska upřednostňováni mužští dědicové. Dědické právo tedy preferovalo děti a vnoučata sestupně. Rodinný majetek hlavního mužského zástupce rodiny mohl být za neustálého používání převeden pouze na mužského dědice, tedy následujícího zástupce rodiny po zemřelém. V případě, že zemřelý neměl žádné dědice a nikdo se do deseti let od data předvolání nepřihlásil, byl veškerý majetek označen za mdlobu a připadl do vlastnictví státu, šlechty, provincie, města apod.

Trestní zákony byly ve *Svodu platných zákonů Ruského impéria* čerpány především z předchozí kodifikace *Sobornoje uloženiye zakonov* z roku 1649, která je podrobně zmíněna v předchozí kapitole, a poupravil je až trestní zákoník schválený Mikulášem I. z roku 1846, přičemž proces nadále zůstal inkviziční. Hlavní procesní roli ve vyšetřování a provádění verdiktu měla policie, vyšetřování se dělilo na předběžné a formální a po jeho ukončení předložila případ policie soudu. Trestní řízení mohlo být zahájeno na základě stížnosti jednotlivce, vypovězení a nebo na základě iniciativy státních orgánů. Na soudním zasedání byl oznámen celý případ jedním ze členů soudu nebo tajemníkem, svědci a odborníci nebyli na zasedání přizváni a obžalovaný byl pouze předmětem řízení, tudíž během něho nezastával žádnou aktivní roli. Důkazy byly rozděleny na dokonalé a na nedokonalé. Mezi dokonalé důkazy se řadilo přiznání viny obžalovaným, písemné důkazy, závěry lékařského šetření a svědectví nejméně dvou svědků. Za nedokonalé důkazy se například považovalo přiznání pouze jednoho svědka, uškrcení cizince a také mimosoudní přiznání obžalovaného. Zatímco případy týkající se méně závažných trestních činů posuzovala policie, případy závažných trestních věcí byly v první soudní instanci vyřízeny tzv. názorem, který byl zaslán k potvrzení a následnému odsouzení trestnímu soudu. Systém zločinů se stal složitějším, druhy zločinů se rozlišovaly například na zločiny proti životu, zdraví, svobodě a cti jednotlivců, majetkové zločiny, zločiny proti víře, zločiny proti státu a zločiny proti slušnosti. Systém trestů se skládal z trestních a nápravných trestů. Tresty se dělily na hlavní, doplňující a náhradní. Mezi trestní sankce se zařazovalo odnětí práv státem ve spojení buď s trestem smrti, odkazem na tvrdou práci nebo s odkazem na osídlení Sibíře či Kavkazu. Odnětím práv se rozumělo zbavení jistých práv nebo výhod, majetku, ukončení manželských nebo rodičovských práv. Mezi nápravné tresty patřily například peněžité sankce, uvržení do vězení nebo do chudobince,

zbavení zvláštních práv a výsad (zbavení se titulů, hodností a odznaků, ztráta práva být svědkem nebo opatrovníkem apod.) nebo vyhnanství.

Koncem 19. století se začaly objevovat i negativní názory na *Svod platných zákonů*, jelikož jeho nepřehlednost stejně jako počet jeho článků narůstala a také se rozšířil počet právních odborníků, advokátů a díky soudní reformě z roku 1885 i odborných soudů, kteří *Svod* ohodnotili jako zastaralý, neuspořádaný, neefektivní, byrokratický a nelegitimní, přesto zákoník platil až do roku 1917.⁵⁰

„Na rozdíl od neúspěšných projektů kodifikací osvícenských ruských panovníků, které předbíhaly vývoj reálných společenských vztahů., Svod zákonů konzervoval právo, které za stavem společenských vztahů zaostávalo a jejich rozvoji bránilo. Bylo to v souladu s charakteristickou vlastností ruské šlechty, spočívající v nenasytném lpění na privilegiích, v zatvrzelé neochotě ke zmírňování sociálních rozdílů, v neschopnosti pružného politického manévrování a kompromisu.“⁵¹

50 Tatiana Borisova, 2012. "The Digest of Laws of the Russian Empire: the Phenomenon of Autocratic Legality," HSE Working papers WP BRP 03/LAW/2012, National Research University Higher School of Economics.

51 CITACE: PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C.H. Beck, 2000. 116 s. ISBN 8071794325, str. 43 – 44

3.3 Postavení a pravomoci panovníka podle Svodu platných zákonů Ruského impéria

Svod platných zákonů mohl jako oficiální zákoník Ruského impéria vypadat neuspořádaně, jelikož další jeho vydání se lišila jak obsahem, tak formou, ale zákoník platil přesto od roku 1835 do roku 1917, což bylo následně potvrzeno ve Statutu o založení nejvyššího soudního orgánu. *Svod platných zákonů* se totiž stal specifickou odvozeninou politické a právní kultury Ruského impéria, která v podstatě zakládala neomezenou právní imunitu panovníka a pojem legalita byl definován pouze na základě toho, co sám car za legální a nelegální považoval. Zkoumáním právní praxe Ruska a ostatních evropských států vyšlo najevo, že vývoj legality z právního hlediska probíhal skrze neustálé reformy za účelem potlačení revoluce a modernizace či europeizace Ruska. Právě díky *Svodu platných zákonů* se rozvinul konflikt mezi neomezenou mocí cara vytvářet zákony a pokusy opravovat a usměrňovat ruské právo z hlediska odborníků. Již roku 1884 můžeme sledovat pokusy o zpochybnění celého *Svodu platných zákonů* z důvodu vzniku nové soudní reformy a rozvoje nových právnických profesí.

Ve *Svodu platných zákonů* se sám car nazval nejvyšším prokurátorem bezpráví a zároveň ochráncem právního řádu, aby snížil dopady správního nebo soudního bezpráví spočívajícího například v korupci. Navzdory některým přejetým právním normám se tedy *Svod platných zákonů* považoval za kompletní sbírku zákonů původních ruských práv, která se praktikovala po století panovníky Ruského impéria a zbylým lidem. Dne 1. ledna 1835, když byl vydán kompletní *Svod platných zákonů*, car Mikuláš I. rovněž vydal manifest, ve kterém poskytl *Svodu* status pozitivního práva, označil ho jako právo primární a rovněž měl sloužit jako systematická sbírka tehdejšího dobového práva. Obsah manifestu potvrdilo i prohlášení Státní rady po předchozím schválení Mikulášem I., které stvrdilo *Svod* jako jediný zdroj platného práva nahrazující vyhlášky a prohlášení Státní rady. Tím pádem státní instituce a kanceláře byly pevně vázány touto kodifikací aktuálního vydání při vykonávání svých povinností na rozdíl od osob soukromých, které se mohly odkazovat i na stejně tak platné předchozí články téhož zákoníku. Již ve vydání manifestu a prohlášení za účelem potvrzení *Svodu platných zákonů* jako

primárního práva můžeme pozorovat, jak moc byl důležitý pro posílení samoděržaví v Rusku.⁵²

Ruská autokracie vznikla spojením imperiálního státu a absolutistického monarchy. Postavení monarchy v rámci Ruska popsal i ruský historik a spisovatel N. M. Karamzin. Prohlásil, že monarcha je žijícím právem, je milosrdný k hodným a ostře stíhá zločince. Pokud tedy lid nemá strach z cara, pak nemá strach ani z práva. Karamzin byl rovněž toho názoru, že absolutistická neomezená moc cara by měla být limitována alespoň kritériem morálním. Také přirovnal cara k hlavě rodiny, tedy že panovník je zdrojem veškeré moci v Rusku, že soudí a trestá bez jakéhokoliv omezení, a tak by měl jednat na základě své cti.

Za vlády cara Mikuláše I. byl car považován za samotné ztělesnění Ruska a jeho okruh lidí, se kterými se stýkal, tedy jeho rodina, vysocí úředníci apod. se řadili mezi nejvíce privilegované osoby v Rusku. Pro panování ruských monarchů během 19. století se ukázalo jako společný znak to, že panovník byl sice vázán všemi vydanými zákony, ale pouze do té doby, než je sám podle svého uvážení a svých cílů nezmění. Samoděržaví tedy vycházelo z domněnky osobní nadřazenosti nad zákonem, ale zároveň spoléhalo na dodržování komplikovaných státních norem a regulaci státní správy. Absolutistická monarchie tedy dominovala nad státem a poháněla státní orgány k dosažení cílů a vizí vládnoucího cara.

Během rozmachu osvěcenského absolutismu bylo samoděržaví prezentováno jako forma absolutistické monarchie v západoevropském smyslu vzniklá na základě ruské tradice. Ruští monarchové tak bezohledně obhajovali své právo na určování obecného dobra shora a tvrdohlavě odmítali postoupit své pravomoci na někoho jiného až na nejnáročnější situace.

Institut legality byl v této době velmi sporný, jelikož co je legální a co ne určoval sám car podle svého uvážení, jelikož sám Mikuláš I. prohlásil, že ruské zákony jsou důkazem nejvyšší moudrosti a ctnosti panovníka.⁵³

Svod platných zákonů byl sestavený pod vedení Mikuláše I., který trval na tom, že bude obsahovat jeho základní práva – *zákon o nástupnictví* a *zákon imperiální rodiny*, tím pádem zakotvil samotné jádro samoděržaví do zákoníku,

52 Tatiana Borisova, 2012. "[The Digest of Laws of the Russian Empire: the Phenomenon of Autocratic Legality](#)," [HSE Working papers](#) WP BRP 03/LAW/2012, National Research University Higher School of Economics.

53 WORTMAN, Richard. *Russian monarchy: representation and rule : collected articles*. Brighton, MA: Academic Studies Press, 2013. Imperial encounters in Russian history. ISBN isbn978-1-61811-259-0, str. 1 – 24

který platil až do roku 1917. Už formát těchto *Fundamentálních zákonů*, jasný tučný typ písma a stránkování v římských číslicích tyto zákony odlišuje od zbytku zákonů sbírky *Svodu platných zákonů* s malým slabším potiskem a číslováním v arabských číslicích a poukazuje na významnost a důležitost *Fundamentálních zákonů*.

Fundamentální zákony byly aktem symbolického přivlastnění, kdy carská dynastie převzala roli atributů státní legality, aby tak zvýšila své nároky na absolutní moc. Začlenění carské dynastie do právního řádu Ruska po způsobu německých států se nestalo aktem legalizace již zakořeněné dynastie Romanovců, ale bylo to pojato jako ukázka moci prosazující nadvládu dynastie s aurou rodinné důstojnosti nad zákonem a nad státními institucemi, které jí mají ochraňovat.

V těchto zákonech je car prezentován jako zástupce zákonnosti, čímž vzniká rozpor mezi autokratickou vůlí panovníka a organizací vlády, která je ustanovena jako permanentní ruská instituce. Tento fakt můžeme doložit z *Fundamentálních zákonů* na základě toho, že v jejich první části nazývané *Císař*, což bylo označení cara podle francouzského vzoru od jím obdivovaného Napoleona Bonaparta, a státní instituce, přičemž 47 z 81 článků se zabývá císařskou rodinou a zbylých 34 popisuje vztah mezi císařem a státními institucemi. Další část reviduje *Statut císařské rodiny* Pavla I a skládá se ze 121 článků.

První a zároveň nejdůležitější články definují autoritu monarchie a zároveň vysvětlují existenci přímé souvislosti mezi vládním a rodinným úřadem cara. První článek stanoví, že monarcha Ruského impéria vládne mocí autokratickou a neomezenou. Poslouchat jeho nadřazenou moc je přikázáno nejen kvůli strachu, ale i kvůli svědomí. Další článek vysvětluje členům vládnoucí dynastie, aby respektovali a poslouchali vládnoucího člena v rámci zachování harmonie v rodině, pokud by nějaký člen neuposlechnul, pak by se s ním monarcha náležitě vypořádal. Podle těchto zákonů je Ruské impérium řízeno na základě pozitivních zákonů, statutů a institucí pocházejících z autokratické moci. V případě, že neexistoval mužský dědic trůnu, zákon stanovil, že mohla nastoupit ženská linie dynastie, přičemž manžel carevny neměl postavení autokratického vládce.

Články 47 – 56 popisovaly postup při návrhu, vydávání, vyhlášení a revizi zákona, ale přestože neuvádí roli vlády nebo cara, přináší otevřený prostor pro zásah cara. Například článek 50 stanoví, že návrh zákona musí být přezkoumán Státní radou před tím než bude předložen carovi ke schválení, jinak by byl vydán jako akt autokratické moci. Na rozdíl od toho článek 54 tvrdí, že nový zákon

a jeho dodatky budou přijaty pouze s podpisem a souhlasem nejvyššího orgánu, tedy cara, a tak bez účasti Státní rady bylo vydáno mnoho zákonů. Na základě těchto norem můžeme doložit, že zákoník byl nejednoznačný ve svých člancích a posiloval tak pravomoci a postavení cara. Ve vládní praxi císař i jeho privilegovaní úředníci postupovali podle postupů stanovených zákonem s výjimkou těch případů, kdy usoudili, že mohou na základě svých vyhlášených pravomocí účelněji vykonávat svoji funkci.

Car měl rovněž pravomoc starat se o všechny vnější vztahy Ruska a určovat směr ruské zahraniční politiky, a tak mohl vyhlášovat válku, uzavírat mír nebo jednat o smlouvách se zahraničními státy. Car rovněž stál v čele ruského vojska a námořnictva. Jako nejvyšší správce měl car pravomoc určovat rozsah činnosti státních úředníků v souladu s potřebami státu. Car tedy mohl jmenovat předsedu Rady ministrů a ministry a další správce různých oddělení, pokud nebylo zákonem stanoveno jinak. Car měl právo razit mince a určovat jejich vzhled. Car měl právo udělovat tituly, medaile a další vyznamenání. Car také směl vydávat pokyny a vyhlášky týkající se státního majetku. Soudy i popravy měly být vykonávány ve jménu cara a sám car měl pravomoc odpustit přestupek, omilostnit obviněného nebo zmírnit jeho trest.

Platnost *Fundamentálních zákonů* měla být zachovávána následovníky Mikuláše I. především v otázkách nástupnictví, stanovení věkové hranice pro nastupujícího monarchu na trůn a opatrovnictví, dále vzestupu na trůn a přísaze věrnosti, o korunovaci, pomazání, titulu monarchy a jeho emblému a víře. V otázce vládnoucí dynastie směl články měnit pouze car pouze za předpokladu platnosti *Fundamentálních zákonů*.

Ruští carové tedy spíše vládli za pomoci zákona než na základě zákona, což prohlásil historik Anatolii Remnev.

Fundamentální zákony státu sjednotily pravidla vládnoucí dynastie se zákony Ruského impéria, přičemž se jednalo především o zákony, které umožnily carovi neomezeně zasahovat a vydávat zákony a vyhlášky legálně. *Fundamentální zákony* platily až do roku 1917, přestože na základě Říjnového povstání muselo roku 1906 dojít k jejich revizi.⁵⁴

54 WORTMAN, Richard. *Russian monarchy: representation and rule: collected articles*. Brighton, MA: Academic Studies Press, 2013. Imperial encounters in Russian history. ISBN isbn978-1-61811-259-0, str. 55 – 61

4 Komparace Svodu platných zákonů Ruského impéria s Pillersdorfovou ústavou

4.1 Pillersdorfova ústava

Pillersdorfova ústava neboli tzv. *Dubnová ústava* byla první oktrojovanou rakouskou ústavou ze dne 25. dubna 1848 pro tzv. dědičné země, kromě italských území, Chorvatska a Maďarska, která vznikla v duchu belgické ústavy z roku 1831 pod vedením ministra vnitra Franze Xavera von Pillersdorfa za vlády Ferdinanda I., rakouského císaře. Bohužel *Pillersdorfova ústava* nikdy nenabyla účinnosti, protože byla na danou dobu celkem moderní, byla tvrdě kritizována, zejména její provizorní volební řád, a vyvolala dokonce demonstrace ve Vídni.

Ferdinand I. v *Pillersdorfově ústavě* zdůrazňuje, že všechny země patřící do císařské Rakouské říše i nadále tvoří neoddělitelnou součást monarchie a že na znamení důvěry, udržení míru a blaha lidu dává listinu práv, tedy *Pillersdorfovou ústavu*. V *Dubnové ústavě* byla garantována nedotknutelnost jazyka a národnosti všech zemí Rakouska a osoba císaře byla rovněž popsána jako nedotknutelná a posvěcená. *Dubnovou ústavou* byla všem zaručena osobní svoboda jako víra i svědomí. Nikdo nesměl být zatčen jinak než na základě zákona a každé zatčené osobě musely být sděleny důvody jejího zatčení a přiřazený soudce. Svoboda tisku i projevu byla po odbourání cenzury taktéž zaručena, ale nesměla být zneužívána pod hrozbou potrestání. Mezi další práva všech občanů garantovaná *Pillersdorfovou ústavou* se například řadilo petiční právo, právo utvářet kluby, právo vlastnit půdu, právo svobodně zvolit jakékoliv povolené povolání a také svoboda náboženského vyznání. Dědičné země měly rovněž právo na založení Národní gardy, ale pouze v mezích zákona a na základě složení přísahy věrnosti před císařem.

Císař měl právo svolávat, odvolávat a odročit Říšský sněm, přičemž každý zástupce dané země měl na prvním Říšském sněmu slavnostně složit před císařem přísahu. Říšský sněm ustanovený vždy na pět let se skládal ze Senátu, složeného z císařských princů po dosažení 24 let, z doživotně volených členů císařem bez ohledu na jejich postavení a narození a ze 150 členů zvolených na základě daňového censu nejvýznamnějšími velkostatkáři a majiteli pozemků, a pak z Poslanecké sněmovny celkem o 383 poslancích, kteří byli voleni v daném státu za účelem zastoupení zájmu svých občanů a svého státu na základě počtu obyvatel.

Legislativní návrhy týkající se vybírání daní a poplatků, schválení ročních grantů na doplnění armády nebo prodej státního majetku apod. musely být nejdříve předloženy Poslanecké sněmovně a pro jejich platnost musely být schváleny 30 senátory z jedné komory a 60 poslanci z druhé komory, poté císař musel platnost zákona potvrdit císařskou sankcí, jinak by byl zákon neplatný.

4.2 Komparace Svodu platných zákonů Ruského impéria s Pillersdorfovou ústavou

Rozdíl mezi *Svodem platných zákonů Ruského impéria* a *Pillersdorfovou ústavou* můžeme především shledávat v tom, že Říšský sněm fungoval jako nástroj sloužící k rozšíření práv dědičných zemí a zároveň omezující pravomoci císaře, což spočívalo například v tom, že veškeré smlouvy se zahraničními zeměmi musely být následně schváleny Říšským sněmem. Avšak i přes pravomoci Říšského sněmu nové zákony vstoupily v platnost pouze se schválením císaře prostřednictvím císařské sankce, což poukazuje na to, že císař i přese všechna výše vyčtená práva garantovaná *Pillersdorfovou ústavou* si ponechává i nadále část svých pravomocí v souvislosti s vydáváním zákonů. Rozdílem mezi pravomocemi a postavením cara s císařem je to, že sám car stojí nad zákonem a určuje sám zákon v souvislosti se svými zájmy, zatímco císař nestojí nad zákonem, vládne v jeho mezích a ponechává si pouze možnost volby, jaký zákon bude vydán.

Stejně znaky u *Svodu zákonů* i *Dubnové ústavy* můžeme shledávat v nedotknutelném postavení monarchy. Car i císař stáli v čele pozemních i námořních vojsk, měli pravomoc udělovat tituly a vyznamenání, vyhlášovat válku a uzavírat mír a také vládli byrokratickému aparátu ve své zemi. Stejně jako v Rusku tak i v Rakousku směl císař udělit milost a veškeré zákonodárství bylo vykonáváno jeho jménem. V *Dubnové ústavě* byla stejně jako ve *Svodu zákonů* zakotvená dědičnost trůnu monarchovy dynastií – tedy v Rakousku Habsbusko-Lotrinské dynastie a v Rusku dynastie Romanovců, *Dubnová ústava* totiž odkazuje na *Pragmatickou sankci* z roku 1713 a poukazuje na zakotvení nástupnictví ženské linie v případě vymření mužské linie vládnoucího roku.

Rozdíl můžeme shledávat tedy především v císařových postupných ústupcích na základě požadavků občanů Rakouska po předchozích demonstracích spočívajících v modernizaci státního zřízení, modernizaci soudů a ve schválení první rakouské ústavy, zatímco ruští carové neustále tvrdohlavě lpěli na pevném zakotvení režimu samoděržaví, přičemž za tím účelem vznikl *Svod platných zákonů Ruského impéria*, který platil až do roku 1917. Na rozdíl od něj však *Dubnová*

ústava existovala pouze do července 1848, jelikož se občané Rakouska bouřili, například protože pasivní volební právo neměly osoby finančně podporované státem nebo osoby finančně slabé, a po císaři požadovali víc.

Závěr

Vývoj právních dějin Ruska odpovídal chronické zaostalosti státu, přímému uplatňování absolutistické moci panovníka a konzervatismu. S rozvojem feudální společnosti a se zakotvením absolutistické moci, od které se nešlo odklonit, byla omezena moc stavů – duchovenstva, měšť i šlechty. Obyčejové právo upravovalo až do 19. století soukromoprávní sféru a vůle absolutistického panovníka byla považována za pramen veřejného práva, jelikož byl vlastníkem státu. Pro ruské psané právo bylo charakteristická jeho formální nedokonalost, nejednotnost právního řádu pro celé území Ruska a zdůrazňování ruských národních zájmů nad zájmy jednotlivců. Přestože bylo ruské právo mnohokrát kodifikováno, tyto kodifikace stále zaostávaly ve srovnání s kodifikacemi vyspělých zemí evropského kontinentu.

Ve své diplomové práci jsem se nejprve v první kapitole zaměřila na období přezdívané „Věk revolucí“, tedy od průmyslové revoluce v Anglii přes Velkou francouzskou revoluci do revolučních let 1848 – 1849, jelikož všechny tyto události měly vliv na vývoj právních dějin Ruska. Také jsem díky tomu mohla popsat znaky zjevné zaostalosti Ruska na základě porovnávání vývoje dějin Ruska a dalších evropských států, tedy například Francie a Anglie. Také jsem vysvětlila pojem „osvícenský absolutismus“, díky kterému nastalo období reforem shora a vzestup hospodářsky aktivních vrstev. Zaobírala jsem se i Napoleonskými válkami, Vídeňským kongresem a politikou Svaté Aliance, jejíž definitivní konec nastal díky Krymské válce, protože díky aktivní účasti Ruska v Napoleonských válkách, vyřešení poválečného uspořádání Evropy na Vídeňském kongresu a členství ve Svaté Alianci se Rusko stalo jednou z evropských velmocí a rovněž díky obchodu s Anglií finančně posílilo, tedy až do Krymské války.

Vývoj dějin evropských států a Ruska, včetně nepříznivé sociální situace tj. hladomor, nezaměstnanost a epidemie cholery, totiž jednoznačně byly příčinami, které vystupňovaly tlak dobové společnosti na vznik různých kodifikací práva v Rusku a v Evropě shora.

V druhé kapitole jsem se tak soustředila na vývoj práva v Rusku od období stavovské monarchie, kde vznikla první ucelená ruská kodifikace *Sobornoje uloženiye zakonov* z roku 1649, ze které čerpaly kodifikace z 19. století. Dále jsem psala o osvícenských panovnících, kteří se pokoušeli o překonání ruské zaostalosti pomocí reforem shora, tedy o Petru I., Kateřině II. a Alexandrovi I. Zatímco Petr I.

se zasloužil o reorganizaci územní i místní správy a o systematizaci ruského vojenského zákonodárství, Kateřina II. po neúspěšné *Velké instrukci* plně nesplnitelných idejí v rámci zaostalosti Ruska provedla soudní reformu a vydala dva právní akty, které potvrzovaly a rozšiřovaly práva šlechty a měst. Car Alexandr I. se sám považoval za osvícenského panovníka, vyslovoval se proti nevolnictví, zrušil zákaz vycestování do ciziny a cílem jeho panování byly především vnitřní právní reformy. Tudiž až během 19. století došlo k přiblížení k vyspělejším vzorům evropského práva a také k určité liberalizaci poměrů v Rusku, což můžeme spatřovat například v neúspěšném pokusu Alexandra I. o sestavení ústavy pod vedením M. M. Speranského, která měla přizpůsobovat prvky samoděržaví konstituční monarchii.

Po povstání Děkabristů a smrti Alexandra I., car Mikuláš I. prostřednictvím kodifikačního úsilí výše zmíněného M. M. Speranského za účelem utužení a legálního zakotvení samoděržaví vládnoucí dynastie Romanovců, jeho úsilí nakonec vyústilo ve vznik *Svodu platných zákonů Ruského impéria* a *Kompletní sbírky zákonů Ruského impéria*. *Svodu platných zákonů* jakožto primárnímu pramenu dobového ruského práva je vyhrazena třetí kapitola mé diplomové práce. Právě na základě *Svodu platných zákonů* jsem popsala postavení a pravomoci panovníka. Moc panovníka byla díky *Fundamentálním zákonům* zakorporovaným do tohoto zákoníku pojata jako neomezená a nad zákonem nadřazená, jelikož sám car určoval hranice legality a za účelem naplnění svých zájmů je mohl i rozšiřovat. *Svod platných zákonů* se tak stal otevřenou sbírkou zákonů, jejíž nepřehlednost se bez přestání zvětšovala. *Fundamentální zákony* se skládaly ze zákona o nástupnictví a ze zákona o imperiální rodině, sloužily tedy především k ochraně dynastie Romanovců. Přestože *Fundamentální zákony* byly jádrem samoděržaví, byly roku 1906 revidovány, avšak zneužívání moci absolutistickým panovníkem a rozpor mezi zákony a praxí vytrvaly až do svržení carismu v roce 1917.

Ve čtvrté kapitole své diplomové práce jsem srovnala *Pillersdorfovou ústavu*, tzv. *Dubnovou ústavu*, se *Svodem platných zákonů Ruského Impéria*, přičemž na rozdíl od ruského zákoníku rakouská ústava sloužila k omezení práv panovníka a k rozšíření práv určených zemí Habsburské monarchie a zároveň přiznávala panovníkovi neomezenou moc, především kontrolu nad zákony vydávanými Říšským sněmem, proto nevěžela v účinnost a existovala pouze od dubna do července roku 1848.

Резюме

Темой моей дипломной работы была Позиция и полномочия монархи согласно Свода законов. Свод законов Российской империи 1835 г. возник вследствие кодификационных работ М. М. Сперанского под скипетром царя Николая I. Свод действительных законов служил особенно для укрепления режима самодержавия правопорядка России, чтобы укрепил позицию и полномочия царя. Сам царь Свод действительных законов своим манифестом заявил первичным правом.

Самой основной составной частью Свода действительных законов были Фундаментальные законы, которые содержали закон о имперской семье и закон о преемстве. Фундаментальные законы стали актом символического присвоения, когда царская династия Романовых приняла роль атрибутов государственной законности и повысила свои права абсолютистской власти в Российской империи.

Согласно Фундаментальных законов был царь представлял как монарх, который господствует самодержавной и неограниченной властью. Семейные члены господствующей династии должны были слушать и уважать господствующего члена, так объяснялась связь между семейным и правительственным учреждением царя. Царь был вышестоящим законом и одновременно требовал, чтобы закон был строго соблюден. Свод действительных законов был неоднозначный кодекс и оставлял открытое пространство для вмешательств царя. Предложения закона должны были быть проверены Государственным советом перед принятием царя. В случае, что не были проверены, были изданы как акты самодержавной власти.

Наследники Николая I. должны были сохранить действительность Фундаментальных законов. Закон о преемстве нельзя было изменить, только законы о имперской семье мог господствующий царь изменить только при условии действия Фундаментальных законов.

Фундаментальные законы соединили элементы самодержавия с законами Российской империи. Фундаментальные законы были действительны до свержения царизма в 1917 г., хотя были в 1906 г. ревидованы.

Конституция Пиллерсдорфа от 1848 г. была первой австрийской конституцией приказанной императором Фердинандом I. Конституция

Пиллерсдорфа в отличие от Свода действительных законов служила для ограничения прав правителя и для расширения прав Габсбургской монархии. Конституция Пиллерсдорфа как и Свод действительных законов однако признавала неограниченную власть, особенно контроль над законами издаваемыми рейхстагом, потому никогда не вступила в силу и существовала только с апреля до июля 1848г..

Seznam použité literatury a zdrojů

1. Prameny

A. České

- MEJDŘICKÁ, Květa; HAUBELT, Josef; HROCH, Miroslav et al. *Dějiny Novověku I*. 1.vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 329 s. Světové dějiny. ISBN 16-907-69.
- MEJDŘICKÁ, Květa; HAUBELT, Josef; HROCH, Miroslav et al. *Dějiny Novověku II*. 1.vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 407 s. Světové dějiny. ISBN 16-908-69
- BĚLINA, Pavel; HAVEL, Jan; KUČERA, Jan P. et al. *Dějiny evropské civilizace II*. 1 vyd., Praha: Paseka, 1995. 317 s. ISBN 80-7185-010-1.
- ŠVANKMAJER, Milan; VEBER, Václav; SLÁDEK, Zdeněk et al. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 473 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-128-x.
- VYDRA, Zbyněk; ŘOUTIL Michal; KOMENDOVÁ Jitka et al. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. 499 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-324-2.
- RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. 436 s. Dějiny Evropy. ISBN 978-80-7429-061-9.
- PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C.H. Beck, 2000. 116 s. ISBN 8071794325.
- VLČEK, Eduard a SCHELLE, Karel . *Právní dějiny*. Brno: Doplněk, 1998. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-7239-019-8.
- SELTENREICH, Radim. *Dějiny evropského kontinentálního práva: vysokoškolská právnická učebnice. 3., upr. vyd.* Praha: Leges, 2010. Student (Leges). ISBN 978-808-7212-547

B. Cizojazyčné

- Svod zakonov Rossiiskoi imperii (1835)
- Pillersdorfische Verfassung (1848)
- RAEFF, Marc. *Michael Speransky Statesman of Imperial Russia 1772-1839*. Dordrecht: Springer Netherlands, 1957. 386 s. ISBN 9789401185479.

- WORTMAN, Richard. *Russian monarchy: representation and rule: collected articles*. Brighton, MA: Academic Studies Press, 2013. Imperial encounters in Russian history. ISBN 978-1-61811-259-0.
- HRSG. VON DIETRICH BEYRAU .. Reformen im Russland des 19. und 20. Jahrhunderts: westliche Modelle und russische Erfahrungen. Frankfurt am Main: Klostermann, 1996. ISBN 3465028686.
- KORT, Michael. A brief history of Russia. New York: Facts On File, c2008. ISBN 08-160-7112-8.

2. Ostatní

- Susan Smith-Peter: SPERANSKY, MIKHAIL (1772–1839), Russian politician. [online]. Dostupné z: https://missionimpossiblewarandpeace.files.wordpress.com/2012/01/mikhail_speransky1.pdf.
- Complete Collection of Laws of the Russian Empire | Article about Complete Collection of Laws of the Russian Empire by The Free Dictionary. *Encyclopedia* [online]. Copyright © 2003 [cit. 11.03.2018]. Dostupné z: <https://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Complete+Collection+of+Laws+of+the+Russian+Empire>
- Tatiana Borisova, 2012. "[The Digest of Laws of the Russian Empire: the Phenomenon of Autocratic Legality](#)," [HSE Working papers](#) WP BRP 03/LAW/2012, National Research University Higher School of Economics.